Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 73 (12163) 1983 чылдың март 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Хуусаа бетинде

«Каа-Хем» разрезтиң коллективи будурулгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаанының, машина-техниканы, курлавырларны долу ажыглаанының ачызында бо чылдың эгезинден план, хүлээлге күүселдезиниң талазы-биле кеску чедишкиннерлиг болган. Разрезтиң дагжылары март 25-не чедир 219 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан, ол дээрге квартал планындан 14 муң тонна хөй. Пландан ажыр 55 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, күш-ажылдың будурукчулуунуң квартал планы 101,8 хуу күүсеттинген.

Коллективтиң чедишкининге боттарының үлүүн киирип турар мурнаичыларның саны өзүп орар. Хөочун ажылчыннар экскаватор машинистери Валерий Гончаров, Анатолий Нехорошков, БелАЗ чолаачызы Яким Чебодаев болгаш өске-даа мурнаичыларны салганнарга Фёдор Норбу, Алексей Лавриненко оларны хамаарыштырып болур. Олар ай санында планын 110—115 хуу күүседип келген. Боду чоруур экскаваторнуң ажылы эрткен чылын эки-ле хөнүвейн турган. Бо чылдың эгезинден оон Михаил Бергер, Виктор Богатов, Хапыноол Ооржак, Виталий Еремин составтыг экипажы бедик будурукчулуг ажылдаан. Бирги кварталдың планын экипаж нитизи-биле 120 хуу күүсеткен.

Н. НИКИТИНА.

«Каа-Хем» разрезтиң экономизи.

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ШЫНАРЫ

Будурулгени интенсификастаарының үндезининге экономиканы улам ыңай көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын шиитпирлээринге чугула черни улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүнге будурулгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидери эң чугула черни эзлеп турар.

Бистиң республиканың үлетпүр будурулгелери техниктиг эде дериишкиннің, эргелеп башкарылганы сайзыраңгайжыдар, күш-ажылды организастаарын экижидер, будурулгечи, күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле хемчегленің ачызында будуруп үндүруп турар продукцияның шынарын элээн экижиткен. Он бирги беш чылдың эгезинден бээр Кызыл хоорайның үлетпүр будурулгелеринде продукцияның чаа 117 хевирлерин будурерин шиңгээткен, эргижирээн 30 хевирниң продукциязын будурерин сокаткан, продукцияның 53 хевирлеринге күрүнеңиң Шынар демдээн тывыскан. Аттестацияга киирер ужурлуг продукцияның 81 хуузу 1-ги категорияныы кылдыр демдеглеткен.

Продукцияның шынарын бедидеринге шынар башкарарының комплекстиг системаларын ажылдап кылыры болгаш ажыглап киирери чугула ужур-дузалыг. Үлетпүрүнүң, ачыдуза албанының элээн каш будурулгелеринде ындыг системаларны ажыглап киирген болгаш олар эки салдарны чедирип турар. Кызылдың дааранылга фабриказы, сут заводу ышкаш будурулгелер техниктиг чорудулганы сайзырангайжыдар талазы-биле мурнаичы дуржулганы нептередип, будурулгениң культуразын, продукцияның шынарын бедидеринге элээн кеску чедишкиннерни чедип алган. Даараныла фабриказы дээрі категорияның продукциязын 1982 чылда 650 мун рубльге, оон мурнунда чылга бодаарга 57 муң рубльге хөйну будурген. Кызылдың тараа сайгарылга баазазы ферментилээн холуусаалыг мал чемнерин 23 муң тоннаны, 1981 чылдаазы-биле деңнээрге 7 муң тоннаны хөйну будурген. Дээрбе комбинаты 3 муң тонна дээди сорттуг далганны берген.

Ынчалзажок будурулгениң ажыктыы, продукцияның шынары дээш демисел дыка хөй күш-ажылчы коллективтериң ажыл-чорудулгазының бир кол угланыышкыны кылыр амдаа тургустунмаан. СЭКП хооркому, райкомнар, парткомнар, министерстволар, ведомстволар, хооррайкүүскомнар бо талазы-биле ажылды удуртуп башкарарынга чамдыкта идепкей чок, будурулгелерден план күүселдезин негээринге өйлежип, шынар көргүзүглерин ийиги чергениң айтырыы кылдыр санап турар. Оон хараазы-биле элээн хөй будурулгелер күрүне стандартының негелделерин хажыдып, будурулге, технология чурумун сагывайн турар. Шынар айтырының чугулалап көрбейн турар будурулгелерде ажылчыннарның профессионал мергежилин бедидеринче кичээнгей сула, бедик будурукчулуг ажылдаар байдалдар тургустунмаан, эки шынарлыг продукцияны будурерінге материалдыг болгаш моральдыг идиг берилишкинниң хемчеглери боттанмайын турар.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системаларын ажыглап киирериниң тодаргай хуусааларын айыткан турзажок, ол система Кызылдың эзт комбинатында, алгы заводунда, автосептелге заводунда, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, хлеб заводтарында, «Тувателерадиобыттехника», «Тувавобувьбыт» будурулге каттыжыышкыннарында бо үеге чедир ажыглаттынып эгелевээн. Ниитизи-биле республиканда шынарны башкарарының системазын ажыглап киирери кончуг оожум темпилиг чоруп турар.

Будурулгелерниң партия организациялары администрацияның, будурулге чөвүлелериниң, инженер-техниктиг албаннарның продукцияның шынарын экижидер талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткен турарын, чогуур хемчеглерни боттандыарын негээр ужурлуг. СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар, парткомнар министерстволар, ведомстволар, хооррайкүүскомнар, будурулгелериң удуртукчулары продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системаларын ажылдап кылырын болгаш ажыглап киирерин шыңгыы контрольга ап, шынар көрүлделери, конкурстар, мурнаичы дуржулга продукцияның шынарын экижидеринге чугула салдарлыг болурун чедип алыр хүлээлгелиг. Продукцияның шынарын хынаар, контрольдаар органнарның ажылын улам идепкейжидип, хыналдаларның түңнели дээштиг болган турары дээш шудургу ажылдаары чугула.

Продукцияның шынарын экижидеринге угланыышкынчле, боттуг ажылдарны чорудар болза, планнар күүселдезиче дыка улуг курлавыр ында. Дыка хөй будурулгелериң үреи кылган продукциязын санаарга, бир эвес олар оранчок ажылдаан болза, планнарын болгаш хүлээлгелерин ажыр күүседириниң аргалары турган бооп илерээр. Чижээ, Элегес-Аксының хана материалдарының заводунга эрткен чылын 3,7 миллион чижеглээн туйбу брак бооп үнген. Продукцияның шынары дээш чогуур ажыл боттанган болза, ол завод чыл планын күүседип болур турган. Кызылда болгаш өске-даа хоорайларда, район төптеринде, хлеб заводтарының продукциязының шынарынга хомудалдар кирери үзүктелбейн турар. Хлеб заводтарының быжырып турар хлебиниң деңзизи четпес, чиг даштыкы хевири таарымча чок, ажытыызы, дузу четпээн болуру кайы хөй. Эрткен чылын Кызылдың хлеб заводунга күрсадыг инспекциязының хыналдазынга кирген 390 тонна хлебтен 29 тонназы брактаттынган. Бай-Хаактың, Чадааананың, Туранның хлеб заводтарында байдал база ындыг. Ол будурулгелерде продукцияның шынарын хайгаараар лабораторлуг контроль кончуг сула деңнелде тургустунган. Аъш-чем үлетпүрүнүн министерствозунуң төп контроль лабораториязының чогуур деңнелде ажылдавайн турары оон илдең. Чадааананың үс-саржаг заводунга хыналдалардан оон продукциязының шынарының кудузу, ындыг продукциязын бедик сорттуг чүве деп үндүрүп турганы илерээн. Кызыл-Мажалыктың эзт заводунга хынаан эзттің чартыындан хөй кезии брактаттынган. Колбаса кылыглары база куду шынарлыг. Бо бүгү дээрге чамдык үлетпүр будурулгелериниң удуртукчуларының продукцияның шынары дээш кичээнгей салбайн турарының, харыысалга чок чоруунуң демдээ-дир. Ындыг будурулгелерде партия организацияларының продукцияның шынары дээш негелде чугун ол база көргүзүп турар.

„Правданың“ корреспондентизиниң айтырыгларынга Ю. В. АНДРОПОВТУҢ ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: АКШ-тың шериг политиказының айтырыгларының талазы-биле президент Рейган март 23-те делегеренгей медеглел кылган. Ооң чугаазын канчаар көрүп турар силер?

Харыы: Чаңгыс-ла үүлге — дайын белеткелдеринге, дайын программаларынга, чепсектин чаа хевирлерин будурерінге хамаарышкан чугааларның агыышкыны сөөлгү үеде Вашингтондан шуут-ла куттулуп турар апарган. Президент бо удаада база-ла ол дугайында чугаалаан.

Президентиниң ол чугаазы Каттышкан Штаттарда сагыпхөөннерге салдар чедирерин оралдажыр. администрацияның дайынзырак угланыышкыны-биле холбаштыр ында улам күштелген дүвүрээшкинин оожуктурар бодаан хевирлиг. Президентиниң чугаазын американнарның канчаар көөрү, оларнын-на хереэ-дир.

Ынчалзажок президентиниң чугаалаан үүлдери үүгле американнарга хамааржып турар эвес-ле болгай. Америка чепсегленир, шериг күүзүнүң талазы-биле делегейнин кол күрүнези болур ужурлуг дээн бодал президентиниң чугаазының кол утказы болуп турар. Ынчаарга гегемониси ол чүткүүшкүннерин үндезилээрин оралдашыышаан. Совет Эвилелинин политиказын каржызы-биле хажыдып, кедергей үилезин чок чижектерин ажыглап турар-дыр. Ажыы-биле чугаалаарга — өске күрүнелер-биле харылаалаарны чоруларының норма-чижектериниң дугайында президентиде кандыг билиг бар ирги деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

Президентин дыңнаарга. АКШ Совет Эвилелинден мында-даа,ында-даа, оон туржук бодунун шуут-ла чанында безин кошкак болуп турар кылдыр көргүстүне бээр-дир. Чүге кошкагыл дээрге. ССРЭ соолгу ийи он чыл дургузунда бодунун чепсектиг күштерин дүргеп темпилер-биле калбарткан. А Каттышкан Штаттар холун сула салып алгаш, анаа-ла олурган, ынчангаш оларның чепсектиг күштери кошкаан деп хоолун балыткан турар-дыр.

Ийе, ССРЭ бодунуң камгаланыр аргазын быжыглап келген. Совет девискээриниң чоогунга шериг баазаларын калбартыр, ядролуг болгаш өскедаа чепсектің улам-на чаа хевирлерин будурер талазыбиле АКШ-тың кедергей күштелген ажыл-чорудулгазының үезинде америк шериг күүзүнүң артык чоруун узуткаар дээш ССРЭ камгаланыр аргазын быжыглаар ужурга таваржып келген, ынчаарга америк шериг күүзүнүң артык турганын ам Вашингтон кедергей сактын турар. Шериг-стратегиг деп байдал ядролуг кыжаныышкын-биле бисти АКШ-тың коргудар аргазын чайлаткан. Ол деп байдал — тайбыгнын идегелдиг магадылалы-дыр. ынчангаш ону хевээр арттырар дээш бүгү үүлдерни кылыр бис.

Каттышкан Штаттар сөөлгү үеэрби чылда чүү-даа кылбаан дээр бадыткаашкынга үүгле ченеп кижилер бүзүрен болур ийик. Бо дугайын бадыткаарынга эң чугула чамдык фактыларны ап көрээлиңер. Америк стратегиг күштернин шыпар талазы-биле кедергей чаартылгазы чогумна ол үеде болдунганы билдингир болгай. Бодунуң баллистиктиг ракеталары хөй кыдыр ажыгланыр мурнуку кезектерлиг болуруунче АКШ-тың шилчээнин чугаалаарга-ла четчир ийик. Ракета бооченсектерин таазы-биле эндере будурерін эгелээрин болдурбас дээш оортан ойталаарынче бистің күжеиишкиннинг кыйгырыгларывысты хереке албайн, олар ону кылганнар. Чугаалажыышкынарның материалдарын президент бир эвес сонуурган көрген болза, херек кырында байдал чогум-на ындыг болганынга дораан-на бүзүрээн турар ийик.

Ынчаар эде дерээнниң сөөлүнде америк суг адаанын хемезинде чаңгыс ракета безин хары угда адыышкынбиле 14 үүлдерни үрегден болур аргалыг болганының чижээ безин ындыг шилчиишкиннің түңнелинде үүү болганын тодаргай көргүзе бээр. А ындыг ракеталар суг адаанын хеме бүрүзүнде — 16. Оларның ниити күүзүү Хиросиманың кырынче октаан атомнуг бомба ышкаш барык беш үүс бомбаларга деннежир.

АКШ анаа-ла олурган деп президентиниң балыткааны ол-ла үеде АКШ-тың стратегтиг чепсегленнишкиннерінге ядролуг октарының саны 4 муң турганындан 10 ажыг муң кылдыр өскен. Ядролуг бооченсекти ийи чартык катап көвүдеткенин анаа-ла олурган деп черле санап болур бе ынчаш? Ону анаа-ла олурган деп черле санап болбас.

Ам Европа дугайында, ынчаарга АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ында байдалы Ак бажыныың баштыңының чугаазын ёзугаар алыр болза, ында дыка аар болуп турар ышкажыл. Ынчалзажок фактыларны база катап көөр болза, үүгле америк ядролуг бооченсектерниң ниити саны ол-ла үеде ында үш катап ковудээнинге. амгы үеде 7 муң кезек ажыл турарынга дораан-на бүзүрен болур. Ол чүл — база-ла анаа олурганының түңнели бе?

АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчиленнин ортумак ыракшылдын ядролуг-барык муң чепсектери Европаның зоназында чок дээр, ол чепсектерде ядролуг октарының ниити санының талазы-биле НАТО ССРЭ-ден будуң чартык катап артык күүлүг болуп турары анаа билдинмес дээр оралдажыышкынны президент кылган.

Президент бо бүгүнүң дугайында ыыттавайн. Совет Эвилели ортумак ыракшылдың ракеталарын будурерин чаңгыс талалыг соксаткан дугайында чарлаанын сагывайн турар деп бадыткавышаан. харын-даа мегечи үүлүг ожегерээн чугаалаан турар-дыр.

Ортумак ыракшылдың америк бооченсектери кандыг-бир черде эвес, а бистің мыныңай-ла эжиивистің аксында турун турарын ол беза-ла ыыттавайн турар. А биске ол чепсектериниң болгаш АКШ-тың девискээрінде турганын стратегтиг чепсектің аразында ылгал чок. Ындыг байдал үүгле Европада эвес. Бистің девискээрівиске ядролуг согуушкунну таварыштырып шыдаар хөй үүс америк чедирикти чепсектер ССРЭ-ни бүрүн долгандыр мөөнеттинген болуп турар. А Пентагонуң албан ёзузу-биле чарлаан планнарын ёзугаар оларның саны хөй катап өзер ужурлуг болуп турар. Эң-не ырадыр ужугар үүгле чалгынныг ракеталарны безин 12 муң ажыр көвүдедири көрдүнген.

Латин Американың бир чуртунда хамааты аэропорттуң фото-чуруун президент көргүзүп, ону АКШ-ка кыжаныышкын кылдыр бадыткаарын оралдашкан. Ынчалзажок атомнуг чепсек чүдүрген америк самолёттар кандыгдаа үеде ужуп үнериниге беленкылдыр Каттышкан Штаттардан хөй муң миль ыракта тургускан ужудуп үнүүшкүнүң үүс-үүс шолдерінің фото-чуруктарын ол көргүспээн.

Бо бүгү үүлдер АКШ-тың амгы администрациязынга эвээн ышкажыл. Чер кырынга, сугга, агаарга, космоса улам-на хөй бооченсектерлиг болур дээш триллион-триллион долларны чарыгдап турар. Ядролуг бооченсектерниң бүгү-ле хевирлерин эндере будурери планнаттынган. Анаа чепсектин шыпар талазы-биле чаа системаларын тургузарының улуг хемчегленірінің дугайында президент база чарлаан. Ынчангаш бооченсекти эндере будурерінге база бир угланыышкын ажыттының турар-дыр.

«Совет дайын кыжаныышкынынга» харыы кылдыр ол бүгүнү кылын турар дээр дугайында дегейленген хоозун чулчуруушкуннарны чеже-даа катаптаза, ындыг чулчуруушкуннар кымны-даа соора билиишкинге таварыштырбас ужурлуг. Совет Эвилелиниң кылган болгаш кылын-даа турар бүгү үүлдери шериг күүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурунче оон чүткүлүнүң дугайында канчан-даа херечилевейн турар. Америк тала-биле чарган болгаш амдаа чарарынга бистің белен болуп турарывыс көрөөлер база дугуржулгалар деп байдалды үреевейн, тодаргайлаарга, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың айыл чок чоруунга когарал чедирбейн, ядролуг удур туржуушкунуңу деңнелип чавызадырынче угланган.

Чогум-на ол сорулганы тодаргай айыткан СБК-2 Керээн хүлээвээн кижилер ам үеэн тайбың тургузукчулары кылдыр боттарын көөргедип турары чаржынчыг-дыр. Совет Эвилелиниң болгаш НАТО-нуң Европада ракеталары деп турзуп, самолёттары деп турзуп деп азы анаа кандыг-даа ядролуг чепсек—ортумак ыракшылдың-даа, тактиктиг-даа — чоок турзуп деп бистің сападдарывысты хүлээп көрбейн турар хирезинде-ле, олар артык күштүг турарынче ССРЭ-ниң чүткүзүнүн дугайында чүве чугаалап турар. Вашингтонуңу амгы удуртукчуларының ССРЭ-ниң политиказын бактаар сорулгалыг аажылаашкыннары дээрге күрүнелер аразының харылааларынга кылыш болбас ужурлуг чүүлдер-дир.

Айтырыг. Президент Рейган кандыг-ла-бир чаа камгалал концепциязы тып алган мен деп медеглээн. Херек кырында ол чүү деп чүве боор?

Харыы. Ол дугайын онзалап чугаалаза эки. «Совет дайын кыжаныышкынының» дугайында аажок хөөреп-хөөреп, президент Рейган АКШ-тың стратегтиг эрге-ажыктарын хандырарының айтырыгларын биргээр көөр үе келген дээр хевирлиг чүве чугаалаан болгаш ооң-биле холбаштыр ракетага удур калбак хемчеэлдиг болгаш улуг ажыктыг камгалалды боттандырын эгелээнінің дугайын чарлаан.

Кансы көөрге, чүвениң ужурун билбейн турар кижилерге ол харын-даа чогумчалыг үүл дээн костүр чадавас, үүгле дээрге президент камгалал хемчеглерінің дугайында чугаалап турар ышкажыл. Ынчалза-даа ол үүгле кансы көөрге база ол айтырыгларны эки-ле билбес кижилерге ыныаар костүр. А херек кырында АКШ-тың стратегтиг күштерин хогжудери болгаш сайзыраңгайжылары долузу-биле үргүлчүлээр, харын-даа шуутла тодаргай угланыышкын-биле —ядролуг баштайгы согуушкунуң күүзүүн чедип алыр угланыышкын-биле уламчылаар. Ындыг байдалларда ракетага удур камгалалдың дузазы-биле оске таланың ындыг стратегтиг үүлдерин узуткаар арганы чедип алыр сорулга, азы оон харыы согуушкун боор аргазын чок кылыр сорулга дээрге америк ядролуг кыжаныышкынының мурнунга Совет Эвилелин холлаанд болдурар дээн күзедир. Ол «чаа концепцияның» ылап ужур-утказын билип алырда, бо үүлдү ынчаар тодаргай көөр ужурлуг.

ССРЭ биле АКШ стратегтиг бооченсектің айтырыгларын чугаалажып кирип турган үеде, олар кады ындыг түңнелге келген: стратегтиг шаап халдаашкынның болгаш камгалалдың бооченсектерінің аразында сырый харылзаа бар. Ынчангаш 1972 чылда бистің ийи чуртувустың аразында ракетага удур камгалалдың системаларын кызыгаарлаар дугайында керээн база стратегтиг шаап халдаашкын бооченсээн кызыгаарлаар дугайында бирги дугуржулганы хары угда чарганы таварылга эвес.

Өскээр чугаалаарга, талалар ракетага удур камгалалга хамаарыштыр үүгле кайы-кайызы-даа туттунар чорук шаап халдаашкын бооченсектерин кызыгаарлаарының болгаш кызырарының оруу-биле чоруп болур арганы, азы стратегтиг бооченсектерни эндере будурерин пиитизи-биле шеглээр болган соксадыр арганы бээр дээрвин хүлээп көрген болгаш ук документилерге айыткан. Ам келгеш АКШ ол ындыг харылаалыг чорукту үзерин күзей берген. Бир эвес ындыг концепция боттаныр үүве болза, ол дээрге стратегтиг бооченсектің—халдаашкын-даа, камгалал-даа чепсеэнің - бүгү хевирлерин соксалчок эндере будурерінге орукту ажытканы ол болур ийик. Вашингтонуун «камгалал концепциязының» херек кырында ужур-утказы, оон өске, артыкы талазы ындыг-дыр.

Айтырыг. АКШ-тың президентизиниң чугаазынга холбаштыр кандыг ниити түңнел үндүрүп болуруа?

Харыы. Кыска болгаш чаңгыс аай харылаайн —АКШ-тың амгы администрациязы эң-не айылдыг орун-биле чорбушаан турар-дыр. Дайын болгаш тайбың айтырыгларын ынчаар харыысалга чок чиик көрүп болбас. ССРЭ-ни шериг күүзүнүң талазы-биле ажар дээр бүгү-ле оралдажыышкыннар түңнел чок болур. Совет Эвилели ону канчан-даа болдурбас, ол кажан-даа кандыг-даа кыжаныышкынның мурнунга хол-даян артпас. Вашингтон ону ыяк билип алзын. Ядролуг дайынга типлеп алыры-биле ону кандыг янзы эгелеэе ажыл дээш ында чаа-чаа аргалар чогаадырын соксадыр үе келген. Ол дээрге чүгле харыысалга чок эвес, ол дээрге медегей херек-тир.

Президент бир-ле дугаарында Совет Эвилелинге хамаарыштыр чугаалап турган-даа болза, ук чугаа бүгү күрүнелерниң болгаш улустарының эрге-ажыктарынга дүрүм-чүве. Американ удуртукчулар бүгүн Европа чурттарын ядролуг чиик кылын алыр деп турарын бодаар херек. Вашингтонуун хөделишкиннери бүгү делегейге кыжаныгылыг.

Бөгүн бүгү-ле күженишкиннер чаңгыс үүлге—ядролуг халапты чайладырынче угланган турар ужурлуг. Каттышкан Штаттар ол оруккка турарын бис шинтирлин-биле кыйгырып тур бис.

КАЗАХ ССР. Караганданың металлургия заводунда чыл санында-ла 445 муң тонна чуга демирни кылып үндүрер цехтың күжү хүн келген тудум-на улам улгадып турар. Ол цех—чуга демир кылыр талазы-биле чуртта эң улуг будурулге чери деп санадып турар. Ону тудуп тургузарынга болгаш ажылдадып эгелээринге чуруттуң 400 ажыг будурулгелери болгаш организациялары киришкен. Бо хүннерде ол бүгү коллективтерже, чижээ, Россия Федерациязының, Азербайджанның болгаш эвилелдешкен өске-даа республикаларның заводтарынче дыка хөй чуга демирни хүннүң-не чүдүрүп чорудуп турар апарган.

Демирни чугаадыр бастырып, шууштурар алды шугумнуг станган секунда санында-ла 33 метр дүргедээшкин-биле чуга демир дүн-даа, хүн-даа чокка шуужуп үнүп-ле турар. Доктааткан хуусаазындан ийи ай мурнадыр —Улуг Октябрьның байырлалынга чедир будурулгениң төлевилээн күүзүнге чедирери—ол чаа цехтың кежигүн бүрүзүнүң мурнунда салдынганы алдарлыг сорулгазы ол бооп турар.

ЧУРУКТА: алды шугумнуг станның ажылдап, хөделирин төп башкарылга черинде оператор Владимир Самойленконун башкарып турары.

В. ПЕТУХОВТУҢ фотозу.
СЗТА-ның фотохрониказы.

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКЭЭШ

Москвачыларның апрель 16-да коммунистиг субботник эрттирер дугайында эгелээшкинин Өвүрде № 6 КМК-ның коллективи изиг-биле деткээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникке 79 кижи шупту бир демниг киржирлер. Коммунист Маадыр Ондар, Александр Очур, Атпас-оол Хертек болгаш Алексей Алдын-оол оларның удуртканы тудугжу бригадалар «Коммунизмче орук», «Кызыл Тук», «Торгалыг» совхозтарда хөй кажааларының тудуунга ажылдаар.

Апрель 16- КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

КМК-ның коллективи коммунистиг субботник үнүнде 3447 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседеткен, беш чылдың фондузунче 250 рубльди шилчидерин хүлээлгеп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Шагаан-Арыг АТБ-ниң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботник эрттирер дугайында Москваның мурнаичы будурулгелериниң эгелээшкинин чаңгыс үн-биле деткип, митингиге бүгү ажылдакчылар күш-ажылдың байырлалынче шупту үнүп, демниг киржирин дугуруушкан.

Апрель 16-да коммунистиг субботникке 130 ажыг кижи киржир. Оларның хөй кезии боттарының туружунга ажылдаар. Чолаачылар ол хүн ырак-чоок рейстерже үнүп, улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг чүүл сөөртүрүнге киржир. 17 чолаачы боттарының кампан алгаа-ыыр-чаар материалдары-биле ажылдаарын хүлээнгеп.

Субботник хүнүнде коллективтиң кежигүннериниң ажылдаан акшазындан 54 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

Шериг албаны эрттирериниң доктааткан хуусааларын доосканнарны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлецинден 1983 чылдың апрель-июньда халаарының дугайында болгаш хамаатыларны шуут шериг албанынга келдириниң дугайында

1983 чылдың март 19 № 77 Москва хоорай

ССРЭ-ниң «Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хоойлузунга дууштур дужаарым болза:

1. Шуут шериг албаны эрттириниң хуусаалары 1983 чылдың июль 1-ге чедир төнер шериг албанныларны 1983 чылдың апрель-июньда Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглериниң хүлээлецинден курлавырже халаар.

2. Шериг албанныларны курлавырже халаары-биле холбаштыр, бо дужаалдың 1-ги үүлүн ёзугаар, келдириишкин хүнүнге чедир 18 харлаар, келдириишкинден соңгаарладыр эргеи чок хамаатыларны, а ол ышкаш келдириишкинден соңгаарлаткан хуусаазы төнген, келдирер назылы улуг хамаатыларны Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шериглерге шуут шериг албаны эрттирери-биле келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш кораблдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

Туваобл. ... БИБЛИОТЕКА ... О. Лушин

Советтер болгаш амыдырал

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

КСКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ныҢ ооҢ соондагы ПленумнарыныҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер хөрекне улус депутаттарыныҢ Кызыл хоорай СоветиниҢ күүсекчи комитеди эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан.

Амгы үеде хоорай СоветиниҢ күүскому болунуҢ ажылын СЭКП ТК-ныН ноябрь (1982 ч.) ПленумунуҢ негелдезинге дүүштүр тургускан. Ону чедишкинниг боттандырары-биле хүн бүрүнүн ажылын углап башкарарынга эрткен чылдагы кылып чоруткан ажылдарны бирги эвлчегде анализтээри чугула.

Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылынның, чурттакчы чоннуҢ амыдырал-чуртталгазының айтырыгларын хоорай СоветиниҢ сессияларынга хөй удаа чугаалажып келген. Ооң чижээнге хоорайга чуртталга фондузун акжидериниң, СЭКП ТК-ныҢ май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле депутаттарның сорулгаларының, оң бирги беш чылда найысылалдың чаагайжылгазының, сеңгукчуларның чагыларын күүседип турарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашканын киирин болур.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле төларгай шиитпирлер хүлээп алдынган, оларның чамдыктарын бүрүн күүседири-биле холбашкан хемчеглерни доктаамал комиссияларның, кушажылчы коллективтеринің, хөй-нинти организацияларның база чурттакчыларның саналдарынга үндезилеп ажылдап кылган.

Хоорайның хүн бүрү амыдыралы-биле холбашкан, ол ышкаш чуртталга бажыңнарының социал-культура объектилериниң тудуглары, чоннуҢ калбак хереглел бараанларының бүдүрүлгези, коммунал-амыдырал болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылы, пассажир транспорту база харылзаа, кадык камгалал, улус өөредилгези, культура-биле холбашкан чугула айтырыгларны күүскомнуҢ хуралдарынга доктаамал чугаалажып келген.

Хоорай СоветиниҢ доктаамал комиссиялары боттарының ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидип, тус-тус адырларның ажылын хандыр болгаш бүгү тала-биле анализтеп, найысылалдың янзы-бүрү угланыышкынныг ажылын акжидеринге бар арга-курлавырларны чөп ажыглаарынга, сессияларның, күүскомнарының хуралларын белеткээринге идепкейлиг киржип, боттарының хуралдарынга өн чугула айтырыгларны көрбүшаан, алдынган шиитпирлерниң күүселдезин шынгыы контрольга ап турар.

Депутаттарның кылын чорудуп турар организас-массалыг ажылы планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге, хоорайның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг ажыктыг болган. Эрткен чылын найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының планын 104,1 хуу күүсеткен, өзүлде темпизин 2,4 хуу чедирген, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планын ажыр боттандырган.

СЭКП ТК-ныН май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлери чоннуҢ эзт, ногаа болгаш өске-даа аш-чем бараанлары-биле хандырарын акжидеринче хоорай СоветиниҢ күүскомуН хүлээндирген. Ону удуртулга болдуруп, улустан хүлээп алдынган аш-чемни чурттакчы чонга садарын калбарткан бис. Чижээ, эзт аймаан мурнунда ийи магазинге садыг турган болза, ам ооҢ саны беш четкен.

Найысылалдың албан организация черлериниҢ, хамаатыларның дузалал ажылагыйын хөгжүдеринче кичээнгей салдынган. Бо талазы-биле Садыг министерствозунуҢ, «Тыва суг тудуг» трестиниҢ, геология-шинчилел экспедициязының ажылын демдеглээри чугула. Эзт, сүт, картофель, ногаа болгаш өске-даа продуктулар бүдүрер талазы-биле олар кескү чедишкинни-нерни чедип алган.

ССРЭ-ниҢ тургустунганының 60 чыл ооҢ төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка тиилекчи болган Кызыл хоорайга СЭКП Тыва өбкомунуҢ, республиканың Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдин болгаш ВЛКСМ өбкомунуҢ юбилейлиг Кызыл тугун тывыскан. Ындыг шаннадды «Каа-Хем» разрез, «Тыва септелге тудуг» трест, № 2 АТБ, аш-чем барааннарының садыы чаалап алган.

Хоорай СоветиниҢ күүскому капитал тудугже кол кичээнгейни угландырып келген. Найысылалга ам-даа хөй-хөй чуртталга бажыңнары, уруглар албан черлери, культура-амыдырал тудуглары херек.

Ындыг-даа болза, капитал тудугда четпестер хөй. Ажыглалга кирер объектилериниҢ хуусаазы узап, шынары куду чүүдер ам-даа чайлаттынмаан. ооҢ уламындан чуртталга бажыны алыр эвлчегде дөрт мун ажыг кижи бар, ооҢ иштинде Ада-чурттуҢ Улуг дайынының киржикчилери, хөй уруглуг өг-бүлелер, аныяк специалистер дыка хөй. Оларны бажың-балгат-биле бүрүн хандырары — тудугжуларның хүн бүрү ажылындан хамааржыр. Ынчангаш чуртталга база социал-культураның тудуун ажыглалга киирериниң планын үскен таварылгада шиитпирлиг түннелди хоорсоветтиҢ күүскому моон сонгаар үндүрер.

Эрткен чылда кылган чүүлдеривисти, четпестеривисти кысказы-биле чугаалаарга мындыг. Бирги эвлчегде шиитпирлер күүселдезин хажык чок чедип алыр сорулганы салдывыс. Ол талазы-биле партия ТК-ныН Чингине секретары Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ныН ноябрь (1982 ч.) Пленумунга «Ол-ла айтырыг талазы-биле чаа шиитпирни хүлээп алырда, мурнундагы шиитпирниҢ күүсеттингенин азы чаа чүүлүн тургустунуп келгенин барымдаалап хүлээп алырын дүрүм кылып алыр херек» деп чугаалаанын ажылга удуртулга болдурдувус.

Шиитпирлер күүселдезинин контролюн сайзырангайжылар талазы-биле күүскомда чедир кылыр ужурлуг чүүлдер ам-даа хөй. Контрольга кирген айтырыгларның санын көвүдедири-биле чергелештир ооҢ шынарын моон сонгаар экижидер ужурлуг бис.

Ол бирги беш чылдың өзек чылында найысылалдың бүдүрүлгелери 79,7 миллион продукцияны бүдүрер, тудугжулары 24,3 миллион рубльдің тулуг-монтаж ажылдарын кылыр, садыг организациялары 100,8 миллион рубльдің бараның чонга садар, амыдыралдың ачы-дузазын чедирер адырның ажылдакчылары 3 миллион рубльге ачы-дузаны чедирер ужурлуг. ООҢ-биле чергелештир чырыдыышкын албан черлериниҢ, культураның, спорттуҢ ажылын акжидер, ниитиниҢ корум-чурумунуҢ камгалалын күштелдирер ужурлуг бис.

Ш. КУУЛАР,

улус депутаттарының Кызыл хоорай СоветиниҢ күүскомунуҢ даргазы.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Байкал-Амур демир-орук шугумун бүгү эвилелдешкен республиканың төлээлекчилери кылып турар. Ол Бүгү-эвилелдің шалыпчы комсомолчу тудуу оларга мергежилдің аажы-чаңы дадыктырып, кижизидериниҢ, эпнайыралдың, ажыл-ишчи, эрес-дидим чоруктуҢ школазы апарган. ОруктуҢ Чита кезээнде «КазахБАМтудуг» болгаш «ГрузБАМтудуг» дээр тускай тудуг-монтаж поездилериниҢ коллективтери ажылдап турар. Грузин тудугжуларның Ния станцияны тударының үезинде чедип алган улуг дуржулгазы Икабья дээр суурга ажылды шалыпкыны-биле калбартырынга дузалаан. Казахстанның төлээлекчилери грузин оңнуктериниҢ улуг дуржулгазын калбаа-биле ажыглаан, Чара дээр келир үениҢ станциязында түр суурну тударын шапкынчытканнар. Тудуг-монтаж поездилериниҢ коллективтери боттарының аразынга социалистиг чарыштың керээзин чарган. Эрткен чылын «КазахБАМтудугнуҢ» орукчулары тиилекчи болган.

Амгы үеде Икабья болгаш Чаа Чара суурларда түр чуртталга бажыңнарының тудуу доостур чыгаан, культураның болгаш социал-амыдыралдың тудуглары ажыглалга кирип, бүдүрүлге базазын белеткеп турар.

Бо чылдан эгелээш-ле орук салыкчылары аңаа келир болгаш доктаамал суурларны тудуп эгелээр.

Тудугжуларны үүгле ажыл-хөрекчи харылзаалар эвес, харын база быжыг найырал холбаштырып турар. Интернационалчы кежээлер, спорт маргылдаалары, дышталыга кежээлери шуут доктаамал кылдыр чаңчыккан.

ЧУРУКТА: грузин тудугжулар Икабья суурда боттарының чаржын турар эштерин уткуп ап турлар. «ГрузБАМтудугнуҢ» тускай тудуг-монтаж поездизиниҢ ажылчыны М. ТархнишвилиниҢ «КазахБАМтудугнуҢ» парторгу А. Т. Наумчикке хлеб-дуетту сеңнеп турары.

Бо чылдың эгезинде чаа демир-орук шугуму Чита областың кызыгаарын эрте берген болгаш чылдың тоҢчу үезинде орук кылыкчылары Икабья станцияны таваразы, Чара станцияга келир. Ийи-ги чурукта: Чита участогунда орук салыкчылары.

Г. КАЛАЧЬЯН биле Л. СВЕРДЛОВТУҢ фотолары. СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

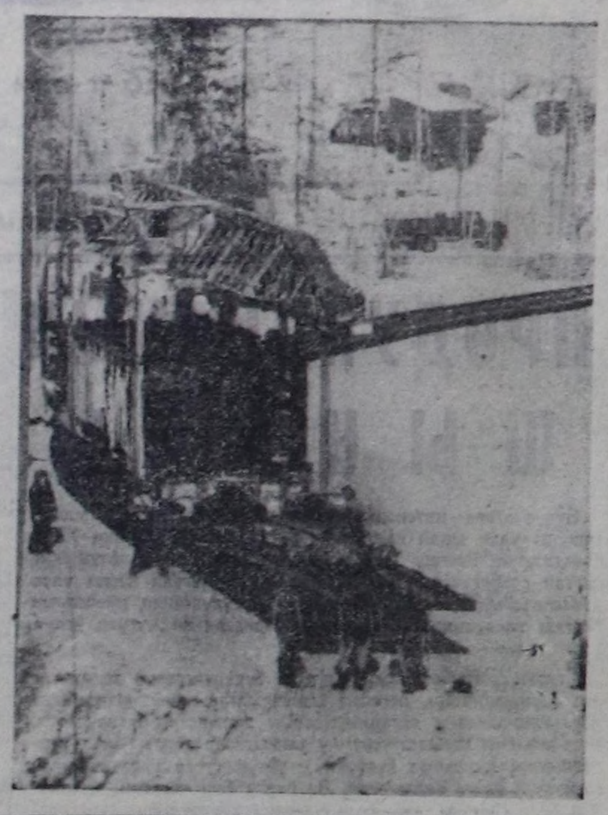

Черниң кежиин четтирер дизе...

АЖЫЫ ЧОК ШӨЛДЕР

«Шынга» сөөлгү үеде «Черниң кежиин четтирер дизе» деп рубрика-биле элээн хөй чугула материалдар үнүп, Олардан көөрге, хөрзүүвүс шынары баксыраа, үнүш-дүжүдүвүс кудулаан турар-дыр. Ынчангаш черивис сүүзүнүн, чемжин катап элбекшидер дизе, бо дугайты арга-дуржулгавыс, сүмебодалывыс солчуурувус өөрле чугула. Ол айтырыгны эштер конкут-ле үезинде көдүүп турар-дыр. Аңаа бичии-даа болдөмек кылдыр болумнуҢ бодалым, эскерген чүүлүм бижиир бодалым.

Бистің Чөөн-Хемчик районуҢ «Хөндергей» совхозу сугаттыг шөлдерни чөп ажыглаваан турар. СовхозтуҢ девискээри шаг-шаандан тараалан, үнүш-дүжүттүг, өөт-сигениг, «эрткен кижи мактап эртер...» черлер болгай. Аныяк, Улуг ХөндергейлериниҢ арыг-бугаларын тус черниҢ чурттакчылары бедик беримчелиг ажыглап чораан. Ам оларның үүгле курган калган, чидип-бүдер дей берген униары арткан. Улуг ХөндергейниҢ Үзүн-Бел бугазы кандыг-даа изиг, халыында кадыг, соолбас элбек суглуг буга болгай. Ол ышкаш Теректиг-Аксындан, Аныак ХөндергейниҢ Доора-Даш деп черлерден үндүрген бугалар ам шуут ажылаттынмаган, а оларның суттарын турган шөлдерин ам аңаа тарын, кудай-дээрден дамды маңап олурар. Байдал мындыг турда, дүжүт эвээш боор турбайн канчаар. Амгы сайзырангай машина-техникалыг үеде от бугаларны чөп ажыглаан, суттатты экижитсе кандыгыл? Бир чылын ону дуржулга кырында шенеп-тергеле, беримчези көсту бээр эвесе?

Бо бугаларын униун аштап, эде кылып, суун бадырар дээр болза, чажам дээр кижи чок, совхозтуҢ ажылчыннары шефтээшкин-биле кылып каштар ийик.

Каш чыл бурунгаар суттатты деп ажыглап турганывыс Бедик-Тей баарында оймактарны үүгле часкы үеде булуктадып суттарын турар апаргандыр бис. Ол черлерни ажыглаары бергедээн. Чүл дээрге, ажаан-характаваанының хараазында, мурнуда 100-100 тонна сиген кезип ап турган шөлдеривисти ам ыаш-даш, кызыл-хараган дуй үне берген. Ындыг турбуже, «Хөндергей» совхозтуҢ дирекциязы-даа, партком, көдээ Совет-даа бо айтырыгже начээнгей салбайн турары эдедиг.

«Көгү, шыгы хөлбеччиннээн» Хөндергейге элбек дүжүттү канчаа черле өстүрбес боор? Үүгле маңаа ажыл-агыйжы, ээ-харысалгалыг чорук херектир.

С. БОПАЙ.

Чаа чүүлдер, болуушкуннар, фактылар

МИЛЛИОНЕР КОЛХОЗТУҢ УРУГЛАР САНАТОРИЙИ

Тоолаг чурумал. Ийе бүрүлүг ыяш арганың аңында бажыңны долгандыр койгуннар, адыглар болгаш арга-арыгның өске-даа дириг амыдыраанарының ыяштардан, дыылдардан кылган хевир-дүрүлери. Бажында 40 бичии уруглар чурттап турар.

Ол болза С. М. Киров аттыг Балык ажыл-агыйлыг миллионер колхозтуҢ тутканы уруглар санаторийи-дир.

— Арганын бо аңыы канчаар ажыглаарын моон мурнунда бодап турдувус — деп, санаторийнин кол эмчизи Тийу Роосметс чугаалап турар. — Колхоз баштаар черн эге баштай оңу спортчуларның ажыглалыңа берген, ооң соонда аңаа балыкчылар дыштанын турду, ам ол чер кандыг-бир аарыгны аарын эрттирген. эмнедип турган, кадыы кошкак чаштарның санаторийи болу берген.

Санаторий чылдың дөрт эдлүүзүнде үзүктел чокка, үүгле бир айны санаваска, ынчан ооң бүгү ажылдакчылары хары угда шелээже үнер, ажылдап турар. Уруглар үш ай иштинде дыштаныры-биле келир, оларны оскелери ооң соонда солуур.

Санаторий-биле танышын тура, ооң өрөөлдерин эргиндим. Изик-хеп шыгжан турар шкафтар ойнаарак дег бичиибичии. Ыяш ханаларны алдынналчак ов-биле шып каан, шаланың будуу — ногаан. Сонгалары улуг-улуг, чырык. Удуур өрөөлдер, ойнаар черлер, столовая таарымчалыг болгаш эмтиг. Эмнелге кабинеттери техниканың соолгу сезу-биле деритиннген.

— Дөртен бичии уругну 33 ажылдакчы хайгаараан турар — деп, Тийу биске чугаалады.— Эмчилер, кижизидикчилер, эмнелге сестралары, массажист, күш-культура баннызы, логопед, хөгжүм башкызы, няңалар, поварлар... бар. Хөрек апарганда, Таллиндеп безин эмчилерни чалаан турар бис. Чамдык уруглар эмнээрин катап база чорудар арга бар.

Уруглар ның кадыын быжыглаарынче, бүгү талалыг хөгжүлдезинче утландыр хүн чурумун тургускан. Эртен оттурган, эмнелге гимнастиказын чоруткан соонда — магаботту дадыктырарының хемчеглери. Ол дээрге — кварц, электрофорез, массаж, кислород-биле коктейль болгаш ооң-даа өске. Ооң соонда өөредилге эгелээр. Уруглар салтарынга ССРЭ-ниҢ Педагогика эртемнериниҢ академиязының ажылдап кылганы программага ол дүүжүп турар. Улуг болуктүҢ уруглары 30, бичии—20 минута өөренир. Кичээлдер топерге эрикке, далай ыдыынга будун чартык, ийи шак селгүүстээшкин. Дүштеки чем соонда — хүндүс удуур, база катап чиик чем чиири. Ооң соонда арга-арыгже үнер. Кежээки чем сөөлүнде, удуурунуҢ мурнунда — буттарны соок сугга дадыктырары. 20 шакта (улуг балык чартык шак орай) удуур.

Санаторийге хөгжүм кичээлдери неделяда ийи катап эртер. Ада-иелерге көргүзер концертке белеткел үезинде танцылаарының, ырлаарының эге чаңчылдарын олар алыр. Кино азы ойнаар-кыс театры, чамдыкта школачыларның бот-тывынгыр ураан чүүл коллективи. Чаа чылда Соок-Ирей аалдап келир.

В. ПРУТ.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТАН

Чөөн-Хемчик районуҢ агроүлетпүр каттыжыышкынында 28 организация, бүдүрүлге черлери бактаан турар. Оларның кол сорулгазы—көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ түүнелдери дээш ажылдаарын чедип алыры.

Аш-чем программазында көрдүнген тараа бүдүрер талазы-биле улуг сорулгаларны район салган. Тараның ниити чыыылдазын 1980 чылда 11798 тонна турганындан 1985 чылда 20895 тонна чедирер, а 1990 чылда 25900 тонна чедирер. Картофельди 1980 чылда 709 тонна турганындан 1985 чылда 3714 тонна, 1990 чылда 3900 тонна чедирер, ногааны 1980 чылда 190 тонна турганындан 1985 чылда 2170, 1990 чылда 2300 тонна чедирер. Ол ышкаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериН дыка улгаттырары көрдүнген.

Мал продуктуларының өөрүлдезин чедип алыр сорулга-биле чылдын-на 9553 тон. на мал чеми тарааны, 27500 тонна сигении, 14020 тонна сенажты, 20120 тонна савасны, 61010 тонна силосту болгаш өске-даа мал чемин белеткээри планнаттынган. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээрде черден алыр кодээ ажыл-агый продуктуларының дүүжүдүн бедидер, ооң беримчезин улгаттырар апаар.

«Искра», СЭКП-ниҢ XXII съездиэн аттыг, «Тывэ», «Большевик», «Чыраа-Баны» совхозтар хөрүүн болбаазырадырының технологизын акжиктевиниҢ түүнелинде 1 гектар суттат чок шөлдерден 8—11 центнер дүүжүттү 1982 чылда ажаан алган. Ынчалза-даа хөрүүн камгалалының технологизының үүгле эге базымнары кылдыган. Хөрүүн камгалаарын комплекстиг чорударынга техника чедишнес. БИГ-3 деп 68 илпир, СЗС-2,1 деп маркалыг 100 сеялка ам-даа четпес болуп турар. Ол техниканы тыптынар талазы-биле дарый хемчеглерни алыры совхозтарның директорларындан негеттинин турар.

1983 чылдың часкы хову ажылдарынга районуҢ ажыл-агыйлары 4396 тонна тараа культураларының үрезинин белеткээн. ооҢ иштинде 3467 тонназы чажар шынарлыг болган, 1484 тонназы бир, ийи классты. Картофель үрезинин «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Искра» болгаш «Хөндергей» совхозтарда чок болуп турар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуҢ ышжавырда картофель үрезини үрелин эгелээн.

Районда ДТ-75 маркалыг 309 тракторнуҢ 240-и белеп, артканнары тоймаглаттынганындан септээр аргажок. Чадааанаың районнар аразының сельхозтехника каттыжыышкынында ол тракторларның артык кезектери чок.

Хөрүүн камгалалынга ажыглап турар техниканы чедир ажыглаан шыдавайн турар чоруктар бар. Совхозтарның бол агрономнары технологтуг карта-биле ажылдавайн турар. Ооң-биле ажылдаары дээрге, баш удур көрдүнген технологтуг аргаларның күүселдезин хынап, ооң өскерилген чүүлдерни анализтеп, ону эдериниҢ хемчеглерин алыры болур.

Чер ажылының техниканы үреп турарындан чазын эрте чажар культураларны тарыырып 20—25 хонук, кускү дүжүт ажаалдазын 30—35 хонук, силос ажаалдазын 20—25 хонук, кускү чер андырылгазын 40—45 хонуктарда чорудуп турар.

РайонуҢ совхозтарында 17 экономист ажылдап турар. Ажыл-агыйларда экономиктиг анализтерниҢ бюрозу орта ажылдавайн, анализтерин ой сапында кылбайн турар. Ортаакы звеноНуҢ кол специалистериниҢ аразында экономиктиг өөредилге доктаамал чорувайн турарындан специалистериниҢ экономика талазы-биле билин куду болуп турар. Совхозтарның удуртукчулары экономиктиг булуцнарны тургузарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бербейн турар. Чамдык специалистер сургакчылап шаварынга чаңчыгын калган. херек кырында барган черлериннге боттуг дузаны чедирбейн баар таварылга хөй.

Планнар мурнуку хевээр улуг чарыгдалдар-биле күүсеттинин турар. 1982 чылда «Алдан-Маадыр» совхозтан аңгы совхозтар карылгалыг ажылдаан. Совхозтарның карылгалыг ажылдап турарының кол чылдагааны —ажыл-агыйжы эвес чорукта, үүгеттү болгаш контрольлу четпес организастап турарында. социалистиг ончүүнүн кадагалалын хандырарында шыңгыы четпестер барында болуп турар. Чижээ, 1982 чылда совхозтарда үүгле мал ерези 451 кижиде 960338 рубль болган. Ону дедир эгидер хемчеглер ам-даа чедир алдынмайн турар. Соккан болгаш олген малдың кежин ажаан кадагалап турары куду деңнелде. Бо талазы-биле совхоз директорларының ажыл-агый талазы-биле оралакчылары дээштиг хемчеглерни албайн турары четпес.

Совхозтар курунеге күжү арган малды, куду шынарлыг сүттү, дүктү, стандарт чок ногааны, картофельди садыг турарындан улуг каражага таваржып турар.

Техника эдилели куду деңнелде. 1982 чылда совхозтарда 70 мун рубльдің техниканы тоймаглаттынган. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы», «Хөндергей», Карл Маркс аттыг совхозтар хөй техниканың тоймаглалын болдурган. Ол талазы-биле буруулуг кижилерге хемчет онаар, харысалга хүлээдир үе келген.

Агротехниктиг хемчеглерниҢ бүгү комплекизин үлегерлиг күүседири, үрезинин чогуур үезинде белеткээри, часкы тарылгага хереглээр техниканың септелгезин шыпарлыг доозары бо хүнверниҢ кол сорулгазы болур.

К. МОНГУШ.

Часка белеткел

САМБЫРАДА ЧУРУКТАР...

Үлегерлиг корум-чурум дээш

Ажыл-агыйым аайы-биле Тес-Хем районга бо-ла чедип кээр мен. Үүгле дыштаныр хүннерде эвес, ажыл шагында безин арагалаң чоруурларны, ылаңгыя хереэженнерни көргеш, караам чалданыр. Дыкала эпчоксунар мен. Элец-тендин, чалчыттынган, алгырышкан... Ол чүү улус ирги, кайы бүдүрүлгеде хаара туттунган угбалар, дунмаларыл, аттарын кым дээрил деп бодалгылаар мен.

Бир-ле катап районуҢ иштики херектер кидизинин бажыныын чаны-биле душ боор эртин чыла, үстүнде айтырыгларымга харыыны тып алдым. Ында кара самбыра азып каан, демги чоокка чованчыг, ыракка ыянчыг апарган кудумчу кезин, садыглар чанында «чедирип чалаан» кижилернин фото-чуруктарын ында аскаш, «Самагалдай суурда ажыл кылбас, арагалаар кижилерни хөйге таныштырдывыс» деп сөстер-биле бадыткап каан.

Кандыг-даа ажылды кылыр болза, күштүг, шыырак көстүр, ол хирезинде кылган ажылы чок, арын-нуурун арагага орнапкан кижилерниҢ хөй кезии хереэженнер болурга дыка-ла эпчок. Оларның аттары бо: Я. Ак-кыс, И. Айыжы, Т. Увангур, З. Адыя. Баштарының дуктери өгбейжи берген, арын-шырайының чулангызы, идик-хевинин хирлиг, дырышкаа илдеп апарган бо кижилерин сөс, тайылбыр чокка-ла арагачылар деп билип каар.

Арагачылар... Олар ниитиделге кайы хире улуг хора чедирип турарыл? Бо айтырыгга харыыны ол чуруктуг көрүп тура, олардан айтырган мышкаш, дыка-ла топтадым. Характарында кыпкан көс чок, арны-бажы, хавыгыр, келир үе дээш сорулга чогу көрүжүнден илдеп ол кижилерниҢ чуруктары хөйнү чугаалап берди.

Олар чаш турган, уруглар садтарынга, пионерлер лагерьлериниге чурттап, школаларга өөренин турганы шын. Оларны кижизидер дээш хөй-ниити, күрүне улуг күштү, акчатөгеликти үндүрген. Самбырада киргеннерниҢ шуптузу эвес-даа болза, кезик-чамдыызы кандыг-бир мергежилди чедип алыр дээш күрүненин күсели-биле өөренген деп дидими-биле бадыткап болур.

Чурттун фабрика, заводтары оларга идик-хепти даарап берин, чурттаар оран-савазының тудуунга хереглээр материалдарны бүдүрүп турар. Арагачылар өзү ыят чокка ажыглап турар.

Ол бүгүге харыы кылдыр олар чүнү бээрил? Кандыг ажыкты киирип турарыл?

Чурттун чаагай чоруу дээш олар боттарының салыышкынын киирбейн турары ол ышкажыл.

Ог-бүлениН, бажың-балгаттың кол ээзи, ооҢ улуг ажылүүлезин башкарар улуг хереэжен кижиге онаажыр болгай. Чымчак хөлдүг, чыалыг сеткилдиг иелерни ол дээш алгап, мактап турар бис. А бо ажы-төлүн азырап, характавас, хондур-хүнзедир арагалап чоруй баар иелер төлептиглериниҢ сузун базып, оларның ат-алдарын кудуладып турары ол ышкажыл. Олар ындыг бис деп миннип чоруурлар ирги бе? Чөгенчигле боор.

Арын-нуурун ажыг арагага орнаан, чоокка чованчыг болу берген кижилерни хөй-ниити холга ап, оларга чогуур хемчегни хүлээдип, ажыл-агыйга таарыштыр киирери күзенчиг. Ол бүгү ажылды Самагалдай көдээ Совети боттандырар ужурлуг деп бодаар мен.

Т. СЕРЕН.

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

ТУДУП ЭГЕЛЕЙ БЕРГЕН

Бо чылдың февраль 16-да «Шын» солунга «Кызыл-булуң ажылдаан болза» деп эгелиг шүүмүүлеллиг материал парлаттынган. Ол материалга хамаарыштыр Бай-Тайга райкүүскомунуҢ көдээ ажыл-агый эргелелиниҢ кол зоотехниги Р. Х. Санчаттың редакцияга харыылааны болза:

Солунда парлаттынган шүүмүүлелдер шын болуп бадыткаттынган. «Тээли» совхозтуҢ Кызыл-Даг салбырында ошку бригадазында кызыл-булуң бо кыжын ажылдаваан. Аңаа малчынарның өөредилгези, хуралдары болбайн турган.

Амгы үеде малчынарның өөредилгезин айда ийи удаа эрттирерин бажыңнарга организастаан.

Өшкү бригадазының төвүн бо чылын тударын планнаан, аңаа кызыл-булуң, чупар-бажың, чуртталга бажыңын тудуп эгелей берген.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Бады Думатовна **Амындыва** — «О. Шыпаа» совхозтуң ажылчыны.

Оруспай Казаковна **Бичеоол** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Белеккей Шара-Хөөевна **Джиитмаа**—«Кызылаар» совхозтуң ажылчыны.

Шончалай Кочагаевна **Захарова** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Нюра Сундуевна **Көк-оол**— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Анна Маскыровна **Маадыр** —«О. Шыпаа» совхозтуң ажылчыны.

Наннал Гасансоновна **Натпит-оол** — «О. Шыпаа» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Алексеевна **Прыткова** — Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыны.

Иргит Дунчуловна **Серембил** — райпо ажылчыны.

Чооду Чаваевич **Хуураш-оол** — «Тес-Хем» совхозтуң малчыны.

Часкалмаа Кузьмаевна **Чооду** — район эмнелгезиниң медсестразы.

Оюу Дугаевна **Эремаа** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Салдым Хойбаловна **Ак** — «Май 1» совхозтуң ажылчыны.

Хоргуй Аковна **Ак** —«Май 1» совхозтуң ажылчыны.

Николай Тойбапович **Арагачи** — «Тоора-Хем» совхозтуң КМК 1-ниң ажылчыны.

Чамакай Ческиевна **Баллан** —Тоора-Хем суурда пенсионер.

Дулгуй Ивановна **Бараан** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Дамдын Дензинович **Бараан** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Карштаа Аковна **Боден** — «Май 1» совхозтуң ажылчыны.

Бараан Хуураковна **Доржулан** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Татьяна Максимовна **Дорошина** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Елизавета Фёдоровна **Дорофеева** —Тоора-Хемниң харылаа белдириниң телефонизи.

Анай-оол Борбай-оолович **Кол** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Багай-Хруг Кенеевна **Ламажан** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Ак Ювановна **Мылчыгыр** — «Май 1» совхозтуң ажылчыны.

Алефтина Максимовна **Новикова** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Елена Никифоровна **Роот**— Ырбаныың урутлар садының ажылчыны.

Даш Дугаевна Сенгиижик — «Май 1» совхозтуң ажылчыны.

Агафья Ивановна **Степанова** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Екатерина Трофимовна **Сухоносова** — Тоора-Хемниң харылаа белдириниң Ырбанда салбырының начальниги.

Байлакай Довукаевич **Түлүш** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Баллан Хуиович **Хуна** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Кол Сүлдемовна **Чат** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Бараан Шоончуровна **Чараш** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Полина Дажы-Топпуговна **Шоодурай** — «Май 1» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Любовь Александровна **Азанова** — «Автотехснабтың» материал-техниктиг бот-орулгачарылгалыг конторазының бухгалтери.

Константин Булгаевич **Булытов** — Садыг министрествозунуң септелге-монтаж комбинадының дүнзаалакчызы.

Анна Ивановна **Буторина** — эът комбинадының ажылчыны.

Прасковья Петровна **Виноградова** — «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелелинде бүдүрүлге-техниктиг киллдистиң начальниги.

Елена Николаевна **Васютина** — «Тыва коммунэнергоизи» республика бүдүрүлгезиниң машинизи.

Октябрина Иннокентьевна **Гонтарь** — авиаметеостанцияның техник-синоптиги.

Анатолий Иванович **Головченко** — республика типографиязының улуг механиги.

Ева Парфёновна **Горбунова** — столоваллар болгаш ресторанар трезинин ажылчыны.

Клавдия Ивановна **Дыкунова** — «Строймеханизация» трестин № 14 механизация эргелелинин экономизи.

Зоя Григорьевна **Дурнова**— «Тыва тудуг» трестин бүдүрүлге-технологтуг четчеленгикин эргелелинин ажылчыны.

Василий Семёнович **Елисеев** — «Каа-Хем» разрезтиң участок начальниги.

Аяна Сергеевна **Елфимова**— партияның хөөди школазының Тывада өөредилге-консультация пунктузунуң эргелекчизи.

Нина Ивановна **Журавлёва**— «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелинин склад эргелекчизи.

Маргарита Васильевна **Кандаурова** — Тываның «Хүндүлелдин Демиээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының сан-хөө талазы-биле экономисти.

Анна Петровна **Кузубова** — столоваалар болгаш ресторанар трезинин ажылчыны.

Екатерина Семёновна **Кононова** — № 167 шериг-тудут участогунуң кол бухгалтериниң орадакчызы.

Анна Никитовна **Люшакова** —республика типографиязының нормировщиги.

Алексей Тимофеевич **Ломкин** — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда КМК-зының чазаныкчызы.

Анна Георгиевна **Мельниченко** — № 7173 төп ажаалга кассаазының эргелекчизи.

Василий Филиппович **Непомнящий** — «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелелинин бызанчызы.

Станислава Станиславовна **Солодухина** — Садыг министерствозунуң садыг баазазының склад эргелекчизи.

Мария Денисовна **Тойжих**— хоорхүүскомнуң ИХК-ның таныысл чериниң контролёру.

Сергей Савватеевич **Тульчеев** — «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыны.

Мария Андреевна **Фомина**— «Сельхозтехкүркомнуң» транспорт бүдүрүлгезиниң кол бухгалтери.

Клавдия Артемьевна **Филимонова** — шериг кезээниң ажылдакчызы.

Анна Елисеевна **Фунтикова** «Тувафото» каттыжыышкынның ажылчыны.

Василий Ильич **Халин** — «Строймеханизация» трестиң № 14 механизация эргелелинин кран машинизи.

Дарья Артамоновна **Хасанович** — «Сельхозтехкүркомнуң» транспорт бүдүрүлгезиниң аалчылар бажыныың ажылчыны.

Николай Тимофеевич **Чупраков** — «Ростекстильторгтың» садыг баазазының чолаачызы.

Михаил Иванович **Шамшин** — пенсионер.

Галина Анатольевна **Щербинина** — столоваалар болгаш ресторанар трезинин повары.

Галина Александровна **Яковлева** — Үстүү-Енисейниң балык заводунуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1983 чылдың март 22.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: ЫЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КАРЛ МАРКСТЫҢ ЧЫЛЫНЫҢ АЛДАРЫНГА

БЕРЛИН. Чурттуң бүгү-ле округтарындан бо хүннерде Карл Маркстың республикада эрттирип турар чылынга алдар болдурган чедишкиннер дугайында рапорттар күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүн дугайында хереченлеп турар.

Республикада эң улуг бүдүрүлге чериниң бирээзи болур Шведте нефть арыглап, болбаазырадыр комбинаттың хой мун кижилиг коллективинин социалистиг хүлээлгелериниң кол-ла утланыышкыны—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам улгаттырарын чедип алыры боон турар. Ында ол сорулганы бүдүрүлге чорудулгаларын сайзырангайжыдарынын, чиг-этти болгаш материалдарны улам доллур ажыглаарынын, а ол ышкаш ажылчынарның ажылдаар байдалдарын экижидериниң талазы-биле чедип ап турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧУГУЛА АДЫРЫ

БЕЛГРАД. Югославияның судно кылыр бүдүрүлге черлери совет чагыны өзүгаар кат-чимис болгаш погаалар соортур 20 судноларны бүдүрүп үнүрер.

Судно тудары чаарби ажыг чылдың иштинде совет-югославя экономиктиг харылаалариның эң чугула адыры боон келген. Ол үениң иштинде ЮСФР-ге он-он ташкерлерни, пассажир болгаш чүк судноларын, соортүкчүлерни болгаш эштин чоруур земснарядтарны ССРЭ-ге кылып берген. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. ССРЭ-ге 15 танкерлерни кылып бээр дугайында керээни чартан. Кастий далайга ажыглаар демир-орук паромунуң тудуун эгелээн.

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

ПРАГА. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылы Чехословакияның улус ажыл-агыйынга улуг экономиктиг ажык-дузалыг боон турар. Чүгле эрткен чылын он-оң мун чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаанының түңнелинде бүгү республикага 460 млн. крон-акшаны камнап алыр аргалыг болган.

Бо беш чылда чаартыкчыларның болгаш чогаалыкчыларның эртем-техниктиг чедишкиннери республикага хой м...шард крон-акшаның экономиктиг ажыын бээр.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ КАДЫ АЖЫЛЫ

УЛАН-БАТОР. Моол болгаш совет эртемденнер Моолдуң үнүштериниң картазын тургузарын доскан. Чурттуң девискээринде үнүп турар 200 ажыг янзы-бүрү өт-сигеннер ол картада айыттынган. Картада Моолдуң ангы-ангы агаар-бойдустуг черлериниң хөрзүн-довураан кергүскен, күрүне камгалалында алдынган ховар дээн өт-сигеннерниң үнген черлерин айыткан.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр). Никарагуаның сандинножу улусчу армиязы, күрүнениң айыл чок чоруунуң органнары болгаш сандинножу улусчу милициянның отрядтары АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң планын өзүгаар Гондурастан чурттуң девискээрине октап кирген контрреволюстут бөлүктерин истеп-сүрер, бүзөлээр болгаш узуткаар талазы-биле лайын чорудулгаларын кылып турар.

Никарагуаның национал камгалал министрениң орадакчызы Поло Ривестың дыпатканы-биле алырга, 1200 кижи чедип турар санныг контрреволюстулар Нуева-Сеговия департаментинде Иули болгаш Килали районнарынга эң күштүг халлаш-кынарны кылган. Сомосажы ноорбечилерге никарагуа Чепсектиг күштериниң талазындан шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бергенин ол чугаалаан. Сан-Хуан-Дель-Рионо дээр чурттакчы черниң чанынга болган кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде интервентилер улуг когаралга таварышкан болгаш too-быдарадыр сыныткан. Ол зонада чоруп турар сомосажылардың шериг кезектери амыы үеде СУА-ның дайынчыларынга бүрүү-биле бүзөлеткен. Контрреволюстуларның оон өске база ийи, бирээзинде-ле чүс кижилиг бөлүктери, Боако болгаш Чонталес департаментилерже чаа таварын үнерин орадашса-даа, база-ла никарагуа шериглер оларны доктаатканы.

Улусчу армия ноорбечилерниң Гондурас-биле харылажыр орударын үзе шапкан, ол чуртта боттарының туруштарындан немелде too-чепсекти алыр аргазынга моондактаанын П. Ривас айыткан. Никарагуа шериглер контрреволюстуларның ходелиишкиннерин кызыгаарлаар аргалыг болган. Сомосажы отрядтар чаңгыс-даа хоорайны азы суурну эжелеп ап шыдаваанар.

Никарагуаның командылал черн тус-тус черлериниң чурттакчыларындан чурт камгалалының отрядтарын тургузуп, чурттакчылыг черлериниң камгалалын күштелдирген. Дайын ходелиишкиннериниң бүгү районнарында улус массалары чазан шериглериниге идепкейлиг дузалап турар.

С. ГОРБУНОВ.

Совет специалистер болгаш Герман Демократтыг Республикадан келген специалистер Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунда кан сорттаарының чаа цехи кылып турарлар.

Ол дээрге, янзы-бүрү металл конструкцияларын кылырының талазы-биле эн-не болбаазырангай дээн металлургия компленизи болур.

Ам ында бистиң чүртка болган даштыкыга-даа кылган эң парын дериг-херекселдерни эптеп түргузарының ажылдары долузу-биле чоруп турар.

ЧУРУКТА: чаа тудуп турар цехте. ГДР-ден келген специалистер, аар машина тудуушкынунуң Э. Тельман аттыг комбинаттың төлөөлекчизи Михаель Хайблайн (ортузунда) болгаш «Скет» комбинаттал мастер Клаус Ланте (оң талазында) совет специалист — участок прорабы Андрей Наулайпен-биле металлургияның демир херин, хевилээр станын канчаар эптеп түргузарының дугайын чугаалажып турлар.

Г. Соболевтиң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧААА ТОМУЙЛААШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциниң чаа тургустунган чазаага чаа кижилерни томуйлаанының дугайын ында чарлаан. Оон мурнунда премьер-министрден ангыда 14 министрлерни болгаш бир күрүне секретарын томуйлааны билдингир. П. Моруаның баштааны чазакта ам 43 кижи кирип турар болгаш оларның аразында 14 министр, 8 министр-делегаттар болгаш 20 күрүне секретарылары бар. Оларның иштинден — 36 социалистер, 4 коммунист, чеоп радикалдарның 2 болгаш каттышкан социалистиг партияның —бир төлөөлекчилери бир боон турар.

Хайгааракчыларның болап турары-биле алырга, министрлер кабинединиң чаа составы чалактың политиказы нинтизи-биле мурнундагы утланыышкын-биле чоруттунар апаарын деречилеп турар.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ СОКСАДЫР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Боочепсекти дүжүрери бистиң хүннеристе кижи терелгениниң амы-тынныг артарының эң чугула негелдези апарган» —деп, КНО-нуң чингине секретары Х. Перес де Кузльяр чугаалаан.

Ол Пенсильваниянның (Филадельфия хоорай) университединге чүве чугаалаан, боочепсекти эңдере бүдүрери делегей харылзааларына бөгүнгү ышкаш, ол хире дүшүүрлүг байдалдың үндезини кажан-даа боон көрбээнин демдеглээн.

Делегейде амгы үеде ядролуг чепсектиг курлавырлары 16 млрд. тонна тринитротолуолга деп болгаш делегейниң ийги дайынының чылдарында 50 миллион ажыг кижиниң амызынга четкен боочепсектен 5 мүн катан күштүг боон турарын КНО-нуң чингине секретары сагындырган.

НИКАРАГУА

(Бистиң тайылбырывыс)

Никарагуа—Төп Америкада күрүне. Девискээри 148 мун дөрбелчин километр, 1980 чылдың чизе-даңзылын өзугаар алырга, чурттакчы чоннуң —2,6 миллион кижи, хайнаатар—69 хуу, ак кештиг кижилер—17, негралер—9, индейлер —5 хуу. Найысылалы—Манагуа хоорай, оон чурттакчылары—500 мун ажыг кижи, күрүне дылы—испан дыл, кол шажын-чудулгаан — католиктиг шажын.

Амгы Никарагуаның девискээрин Х. Колумб 1502 чылдың сентябрь 16-да ажыткан турган. Тус черниң үндезин чурттакчылары — индейлерниң удурлажышкынын испан колонизаторлар 1523 чылда боо-чепсек күжү-биле чылчадыкшаан. Никарагуаны болдунуң колониязы кылып алган XIX үс чылдың ийги чартыынлан эгелээш, АКШ шериг күжү-биле Никарагуаны шугуп эгелээн. Америк эжелекчи шериглерге удур никарагуа улустуң национал-хоталгалыг демисели 1927 чылдың июльда кыптыгын үнген. Империализмге удур бүгү чоннуң партизан дайынын чурттуң национал маадыры Аугусто Сесар Сандино баштаан. Америк шериглерни чурттан үндүр сыныргаан. Ынчалзажок Никарагуаның национал гвардиязының начаарда начальниги турган генерал А. Сомоса америк империалистер-биле сүлчээжиш алган, 1934 чылдың январьда Сандинону дерини өзу-биле өлүрген болгаш оон талалакчыларын араатанзыг өзу-биле узуткаан. АКШ-тың деткимчезинге даянган өскерликчи Сомоса 1936 чылда эрге-чагырганы бүрүү-биле эжелээн болгаш дерзин шериг-полицейжи диктатураны тургускан. Америк империализмге даянган Сомосаны ызыгуур салгакчылары бажыы ажыр баяан болгаш чуртта эрге-чагырганы хей чылдар дургузунда холга тудун. Никарагуаның чүгле патриоттарын эвес, харын-даа бүгү чоннуң кам-хайыра чокка массалыг-биле шаанылаш кара-бажыңга хилинчектеп келген. Ынчалзажок чуртту деспилелиг күштери диктаторжу дерзин өзу-чуруумга удур демиселин чаңгыс-даа хүн сонсаттаан.

Сомосаның араатанзыг диктатуразынга удур чоннуң демиселин Национал хосталыышкынының сандинножу фронтузу—шериг политиктиг организация баштаан. Диктатурага удур демисел 1978 чылда улам кадарын, бүгү чуртту шыва алган. Партизаннарның күштүг согуушкынарының түңнелинде Сомосаның диктатуразы 1979 чылдың июль 19-та дүшкен, 1980 чылда Революциялыг патриоттуг фронтузу тургустунган. Оон составынга Национал хосталыышкынының сандинножу фронтузу, Никарагуаның Социалистиг партиязы (коммунистер партиязы), Улусчу социал-христиан болгаш Хамаарышпас либерал партиялар кирген.

Совет Эвилелиниң болгаш Никарагуаның аразында дипломаттыг харылзааларны 1979 чылдың октябрьда катап тургускан болгаш элчиннер солчур дугайында дугуржулга чедип алдынган. Никарагуа Республиканың партия-чазак делегациязы 1980 чылдың март 17-ден 22-ге чедир ССРЭ-ге найыралдың аян-чоруун кылган. Деп эргенин, бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш иштики херектериге холгаарлашпазының принциптерин шыңгыы сагыырына үндезилээн, ийи чурттарның аразынга харылзааларны калбартырын чугаалажышкынарны үезинде ийи талалар дугуруушкан, садыг, экономиктиг, культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылга дугайында, агаар-биле харылзаа дугайында, планнаашкын талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгаларга ат салдынган.

АНДЖЕЛА ДЭВИСТИҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның администрациязы америк улуска удур ажык дайынны чарлаан-дыр деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-ының кежигүнү, сөөкязы ылгай көөр дарлалга болган политиктиг күчүделге удур демиселдиң Национал эвилелиниң даргазы Анджела Дэвис медеглээн.

Амгы Америка үжен чылдарының «улуг кризизиниң» Америкаларга шуут-ла дөмейлежи берген-дир деп, А. Дэвис чугаалаан. Он-он миллион американнар, хамыктың мурнунда негралер болгаш АКШ-та өске-даа бичe национаалдар, херээженнер, кырганнар, бичии чаштар рейганомиканың уржуунда качыгдалга таваржып, аштап турар. Американнарның материалдыг байдалының бакеыраашкынны политиктиг истээшкиннер, сүрүүшкүннер болгаш кызыышкынар-биле тудуп холбаалыг болуп турар.

Делегей капитализмниң эң-не бай чурту кыдыр кеттингеннин АКШ-та ажыл чоктарының саны амгы үеде ... кырында он ийи миллион четкен. Чурттуң чоннуң үр... эрге-ажыктарын Рейганның администрациязы хере... байн. боо-чепсекти, бирги эзлчегде атомнуг, водородтронныг чепсекти, ракеталарны, бомбалакчы самолёттарны эвес, харын-даа бүгү чоннуң кам-хайыра чокка массалыг-биле шаанылаш кара-бажыңга хилинчектеп келген. Ынчалзажок чуртту деспилелиг күштери диктаторжу дерзин өзу-чуруумга удур демиселин чаңгыс-даа хүн сонсаттаан.

Сомосаның диктатураазынга удур чоннуң демиселин Национал хосталыышкынының сандинножу фронтузу—шериг политиктиг организация баштаан. Диктатурага удур демисел 1978 чылда улам кадарын, бүгү чуртту шыва алган. Партизаннарның күштүг согуушкынарының түңнелинде Сомосаның диктатуразы 1979 чылдың июль 19-та дүшкен, 1980 чылда Революциялыг патриоттуг фронтузу тургустунган. Оон составынга Национал хосталыышкынының сандинножу фронтузу, Никарагуаның Социалистиг партиязы (коммунистер партиязы), Улусчу социал-христиан болгаш Хамаарышпас либерал партиялар кирген.

Совет Эвилелиниң болгаш Никарагуаның аразынга дипломаттыг харылзааларны 1979 чылдың октябрьда катап тургускан болгаш элчиннер солчур дугайында дугуржулга чедип алдынган. Никарагуа Республиканың партия-чазак делегациязы 1980 чылдың март 17-ден 22-ге чедир ССРЭ-ге найыралдың аян-чоруун кылган. Деп эргенин, бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш иштики херектериге холгаарлашпазының принциптерин шыңгыы сагыырына үндезилээн, ийи чурттарның аразынга харылзааларны калбартырын чугаалажышкынарны үезинде ийи талалар дугуруушкан, садыг, экономиктиг, культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылга дугайында, агаар-биле харылзаа дугайында, планнаашкын талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгаларга ат салдынган.

Өртке удур албанның кижилери

«ОНЗАГАЙ ТАВАРЫЛГА БОЛБААН!»

Туран чурттуг Александр Туров чүве чазаарынга дыкала сундулуг чораан. Эзер дергизинден туттунуптар эр боон өзүп келгеш, Бин-Хемниң райүлетпүр комбинадынга чазаныкчылан кирип алган. Чүну кылбас дээр: чаа шагның стол-сандаймдан эгелээп малчыннарга аптара, үлгүүрге чедир кылып турган. Солунна алыл.

Александр аңаа шериг баргыжере чедир ажылдаан. Үш чыл «тепкеш», база-ла төрөөн чери—Бин-Хемге чедип кээп, биеэги-ле комбинадынга, биеэги-ле ажылынга ажылдай берген. Үш-ле чыл дургузунда Туранга өскерилгелер хоб болган. Тудуг-суур немешкен. комбинат-даа улгаткан. Чазаар түүлдериниң саны көвүдээн, янзы-бүрү станоктар база келгилээн. Мурнунда ажылдап турган-даа болза, Туров баштай харын өөреникилээр узкурга таварышкан. Чаа чазаныла станоктарыныың «ажызы»-биле таныжып алыр апаар болгай.

Шеригге дадыккан, хып-оон аныяк оол Саша Туров даанган ижинге бердинген кижилериниң бирээзи. Ол үлетпүр комбинадында чаа станоктарны улуг сонуургал-биле өөренип, шуптузун харыугда билип алыксаар турган. Ынчалза-даа мастер эң бодүүнүнден эгелээн. «Чоорту шуптузун өөренип алыр сен» дээш, стол ышкаш, калбаа метр чыгыы, узуну ийи-даа верстак хире станокче опу чагдатпайн турган. Дуржулгалыг ажылчыннар кидирээш даштыг хырбыыллы ол станокка салгаш, ийи катан эрттирерге-ле хоюг манзы апаар. Александр ол станокка дыка-ла ажылдаксап турган.

Чазаныкчылан эгелээ-ле бир ай чеде берген. Бедүүн станокка сандай буттары чондурарындан өске ажыл Сашада амдыызында чок. Нарын кезектери ам-даа аңаа даандырбайн турган. Техниканың айыыл чок чоруун улам хандыр билири, демги калбак станокка өөренин алыры чугула турган. А Саша Туровтуң маңнаар хөөпү чок. Чаа, солун түүлдү дораан-на сегирин алыксаазы келген.

Ол хүн Саша улуг алдагдал кылган. Комбинаттың удуртукчулары, мастерлери, хоочун ажылчыннары шын чугаалап турган дээрзин ынчан билип, бодун боду дыка-ла чемелээн. Чүл дээрге, ол эртен Саша эрте келгеш, дээп болбас станокту улус чокта ажылдадыпкаш, аңаа чыткан манзаларны хаарылдап эгелээн. Амыр чүве болган, чүгле сыылаар. Биче када үштү хоюглай каапкан. Дөрт дугаар манзаны хаарылдап турган, оң холу хепертен тайгаш, станоктуң тырыыланыып турган бизинге деттен. Холдуң дөрт салаазын ортуортузунга чедир дораан-на кезе шаапкан.

Ооң баштайгы минуталарында Саша дыка хой чүүлү бодай каапкан. Ол станокка ажылдаарын чоншээревейн турган чылдагааны-даа ында болган чадавас. Сос дыңнавас деп чүвениң үржүүн шак ынчан өзүлүг-ла медереп билген.

Бир ай хире эмнеткен соонда Сашаның холу экирий берген. Салааларның бажыгыы, тутчуру ам-даа элек. Эмчи ажылдаарын чоншээрээр туржук, бир чыл дургузунда пенсия алыр кылдыр түшел үндүрүп каан.

Туровтуң хөөпү кәрарын калган. Үжен хар безин чет өөн аныяк эр бодувун буруузу-биле холун үреп алырга, пенсия тышсын каарга, кымга оорунчуг боор. Төрөөн чуртунга орта-ла ажылдан бербейн чыткаш, чыл хамаан чок, чаңгыс ай-даа пенсия алыры кымга-даа чованчыг. Ол ажылдаары-биле комбинатка чеде берген. Ынчалзадаа оон даргалары эмчилериниң түңнелинге чагыртыр болган. Сашаны цехче безин кирбээн. «Бир чыл дыштаныр ал» дишкен. Кәргээп-даа ышкаш, кыжыраан-даа ышкаш.

Бин-Хемниң иштики херектер килдизиниң өртте камгалал салбырының начальниги Алексей Ситарев Сашаның кожазы чүве-дир. Аныяк эрниң мунчулуп чоруурун көргеш, салбыр начальниги өртте камгалал килдизинге ажылдаарын сүмелээн.

— Шыдаар ирги мен бе, Петрович?—деп, оозу чигзиген.

— Шыдаар сен. Чүткулдүүнү чажыдаа-на билир мен. Салааларың ажырбастыр, шланг тудуп болур. Өрттү ожүрерин-даа, ону болдурбас талазы-биле кандыг хемчеглер алырын-даа өөредип каар бис, бодун-даа өөренин алыр сен. Колдуунда профилактика ажылы чорудар бис.

Саша Туров чоншээрежинкен. Кожазының сеткилин хомудатпазы-биле чыл хире ажылдаар деп болап алган.

Өрттен камгалал салбырының дайынчызы кижинин ажылы шериг албанында солдаттыындан ылгалбас болган. Шагның кайы-даа үезинде белеп турар. Чаа-ла шеригге турган эрге мыдыг ажыл дыка таарышкан. Өрт деп чүл дээрзин мурнунда шоолуг-ла эскербейн чораан Туров өлче шуут «дүлдүүн» кирё берген.

Өрт дугайында лекция, беседаларны дыңнап, тускай литератураны номчун келгеш, оон айылын улам хандыр билген. Улуг-даа, биче-даа өрттүн дугайында бодап ноорге, куйга адыш дээр, оорганы дургаар ток түүре берген ышкаш болур. Өрттенген бажын. Оон иштинде чаштар, кырган кижилер. Үнелиг этсеп. Ону кижилер хой-хой чылда ажылдап келгеш садыш алыр. «Өлдеп артар, өрттеп артпас». Шынап-ла шын сеглээн-дир.

«Өрт болдурбанар. Оваарымчалыг болунар!» Бо сестерни Саша Туров, ам Александр Васильевич Туров, чаарби үш чыл дургузунда сеткилиниң ханызындан чугаалаан келген. Чамдык ээ-харысалга чок чоруктуң уржуундан болган өрттү ожүрүп-даа келген.

А. В. Туров ам Кызыл хоорайда чурттап турар. Улуг-Хемниң ол чарыында өртке удур профессионал кезекте дайынчылап турар. Хоорайга келге-ле беш чыл болган.

— Холум экирий бээрге, комбинатче дедир чедип кел деп турганнар. Чаңгыс чыл ажылдаам, өртке удур албанга бүгү назынымда ажылдап чораан дег болган мен. Бо мергежилдиң үнелиги, чонга ажыктыын биле бергенимден өске ажылга баар күзелим чок болган—деп, Александр Васильевич чугаалады.

Өрттү канчаар ожүрериниң нарын аргазын ол эки шингээдиң алган дайынчыларның бирээзи. Хоорайга ажылдап келгенде бир хүн ол дежурныйлап турда, өрт болган дугайында медээ келген. Белеп турган кызыл өөнүг машиналарга олурупкаш, медээзин алгыртпышаан, олче хапкаанар. Чедип келгеннер. Хуу кижинин улуг эвес бажыны болган. Айыыл болганда, ону сайгарып чыдар эвес. Өрт чаа эгелээн-даа болза, тутканындан бээр алаан үр апарган бажыныың кургаг ыяжы, саазын дег, дүрген хып турган.

— Ында кижи бар бе?—деп Туров дораан айтырган.

— Ээзи бар, өрт мурнуу чарыында эзирик кирип чыгты. Үнмээн боор—деп чыглын келгеннериниң бирээзи дамаш харыылаан.

Александр Васильевич негелде ёзугаар идик-хевин аажок дүрген өттүргеш, демир бөргүн дуй тыртыкаш, бажынче кире халаап. Ыш өкпе-хөректи дораан дола берген, чүве көзүлбес. Дээвирниң ойлун дужериңе чедир үе бар. Бажыныы дүрген эргин, кезипкен. Чаштар барын кым билир боор. Ол оруннар адаан, шкафтар иштин аажок шалыпкын көре каапкан. Өрт болганда, бичин улус, кортканы мнаар кире бээр дээрзин ол билир. Ында кижи чок деп ылап бүзүрээш, үнелиг болгу дег эт-сенти шыдаар шаа-биле алгаш, үне халып келген.

Кады келгеш ооруу ол аразында өртту аажок дүрген ожүрүпкен. Бажынның ээзи база тыптын келген. Ол шынап-ла, өрт эгелеп турда, бажынга удуп чыткан. Кажаң ыш өрээл иштин долуп келирге, ол кухняда сонга дамчыштыр үне берген болган.

Бо удаада Александр Васильевич өрттенген бажындан кижи үндүрбээн. Ынчалза-даа ол маадырлыг чорукту кылган эвеспе. Кижи чок турганы харын-даа ооруңчуг. Ынчалза-даа ында кижи бар бе, чок бе деп шлавылаары оларның күдүлгези. Өске улустуң амы-тыны дээш болупуун артынга каавтар эрес-дилим кижилер — өрт ожүрүчүлери Оларның бирээзи Александр Васильевич Туров ол.

— Дежурныйлаар элчээвисти эрттиргеш, демдеглел дептеринге «Онзагай таварылга болбаан» деп состерни улуг сетил ханыышкын-биле бижип турар бис. Ол дээрге өртту болдурбас дугайында чурттакчылар ортузунга бистиң чоруткан ажылывыс дээштиг болуп, өртке удур дүрүмнерни кижи бүрүзүнүң сагын турары, кижилерни айыыл-халапка таварышпаа-пы-дыр. Ол биске дыка ооруңчуг—деп, А. В. Туров чугаалап орду.

Өртке удур кезектиң дайынчылары бир хонукта дежурныйлаш, үш хонукта дыштаныр эргелиг. Ынчалзадаа Александр Васильевич ол үеде бажыңынга аңаа олурбас. Чаа тудугларже, ол чарыкта дачаларже, бүдүрүлге албан организация черлериче чоруптар. Өрт болу берги дег чүүлдерни оон кескү характары чандыр көрбес, оон ол эдерин дораан петей бээр. Өй-шаанда илереттинген хажыдыышкын бүрүзү—өскүвейн ожүртүнген өрт-түр. Өртке удур херекселдерни ол боду чазап-даа бээр, канчаар кылырын айтып-даа бээр. Шевери аажок. Чазаныкчы чаның салбаан. Ынчангаш Александр Васильевич көстүп келирге-ле, ол чарыктың чурттакчылары улуг ооруңкүбиле хүлээп алыр, чигзинчиг черлерин аңаа көргүзер, дыңнадыр, аалдан келгени дээш четтиргенин илерсейлээр. Ол дээрге оон хей саныг шаңналдарының кырынга хүн бүрүзе ап турар база бир үнелиг шаңналдары-дыр.

Д. ЧЫДЫМ.

Педагогика булуңу

«Шын» солун бөгүнден эгелеп бодунуң номчуучуларынга «Педагогика булуңу» деп чаа рубриканы ажыдып турар. Аңаа мурнакчы школа коллективтериниң, тус-тус башкыларның өредилге-кижизидилге ажылдарының талазы-биле эрга-дуржулгазын көргүзер. Школа амыдыралында кичээнгей салыр үүлдер-ле хөй. Ылаңгыя кижизидилге айтырыгларының талазы-биле башкыларның байлак арга-дуржулгазын хөйү-биле бижиири күзенчиг. Берге кижизидилгелиглер-биле тус-туста ажыл, өг-бүле кижизидилгезиниң айтырыглары, адаиелерге педагогиктиг арга-сүмелер чугаа-черни эзлээр. Интернационалчы, мөзү-шынар, эрге-хоойлу кижизидилгезиниң талазы-биле бар эки үүлдерни тарадып неп-тередиринче сагыш салыр. Күш-ажылчы кижизидилге болгаш профугланыышкын айтырыы база көскү черге турар апаар.

«Педагогика булуңунуң» үндүрүлгезинге идепкейлиг киржиринче силерни чалап тур бис.

БОЙДУСКА ХАНДЫКШЫЛ-БИЛЕ

Бо чурукта Кызылдың № 14 школазында интернационалчы найырал клувунуң кичээли чоруп турарын көргүскен. Найысылалдың эки ажылдыг башкылар коллективтериниң бирээзи болур бо школада школачыларның өредилге-кижизидилге айтырыгларыңче онза кичээнгей салдынган. Интернационалчы найыралдың клуву тургустунгаш элээн каш чыл эрткен. Уруглар бистиң чуртувустун болгаш өске-даа чурттарның школачылары-биле харылзааны тургускан. Чижээлээрге, ГДР-ниң уругларыбиле чагаалажып, янзы-бүрү номнарны, ойнаарактарны-даа белекке алганнар. Кайы-даа чурттун дугайында уруглар бот-боттарындан хөйү билипап турарлар.

Бо клубтуң доктаамал удуртукчузу Екатерина Яковлевна Косарькова—школада немец дыл башкызы. № 14 школа ажыттынгандан бээр ында ажылдап турар. Улус чырыдыышкынының тергинин Екатерина Яковлевна бодунуң хөрээнин мастери, уругларының чоок өөнүү. Кичээлдерни методиктиг бедик деңгелге эрттирип келген.

Людмила Юрьевна Ломайкина —ол-ла школада англи дыл башкызы. Ажыл-хөрээнге бердинген чоруу-биле коллективтиң бедик хүндүткелин чедип алганнарының бирээзи. Ол база-ла интернационалчы найырал клувунда ажылды башкаржып келген. Эки ажылы дээш ук башкыны РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Ийи башкы кайызы-даа мурнакчылар. Оларның дуржулгазын чүгле кады ажылдап турар башкылары эвес, харын хоорайның-даа, республиканың-даа башкылары билир. Чүге дээрге, оларның ажык кичээлдериңе башкылар үргүлчү баар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 14 школазының башкылары Екатерина Яковлевна Косарькова биле Людмила Юрьевна Ломайкина интернационалчы клубтуң кичээлин эрттирип турары.

Чеди класс дооскан өөренікчилериниң чамдыызын директор келдирип турар апарган. Оларның аразында Достай-оолду база келдирткен. Чадаана школазының директору чораан, Ленинградка башкының тускай эртемин Тывадан эң баштай чедип алган башкыларның бирээзи болур Кыргыс Дүгерович Туваха келген уругларны эргилдир көргүлээн.

— Кызылда башкы училищезин ажыттынган, анаа өөренир, башкы болур күзелдиглер хөрек болуп турар. Ынчангаш силерни келдирткен ужуру мындыг чүве—дээш, элээн тайылбыр кылган. Уруглар боданып, сүмележир дээш үнүпкеннер. Достай-оолду директор арттырып алган.

— Сен оол, башкы болур болзунза, тааржыр хире кижи-дир сен. Сенде кызымак, туруштуг шинар бар, ындыг кижилер оскелерни эки чүвеге өөредир. Өөренип алгаш, бодуңнуң бо-ла школага кээп башкылаар сен. Ооң соонда база өөренир. Чангыс чер чурттугларың уругларын өөредир болгаш чоннуң эртем, культуразын сайзырадырынга киржири эчис улуг сорулгавыс— деп, элээн угаадырга оолдуң сеткил-сагыжынга башкызының идегелиниң отчугажы кыва берген.

Ооң бээр өөренирилиг болгаш өөредириниң хөй чылдары эрткен. Достай-оол Дайлакович Ховалыг Кызылдың башкы училищезин дооскан дораан, башкызының чугаалааны ышкаш, бодунуң өөренип эгелээни Чадаананың № 1 школазынга башкылай берген. Шынап-ла уругларга ынак болгаш ажылынга бердинген башкы болган-даа. Башкылап турда, хамааты хүлээлге күүседири-биле шериг албанынче Достай-оол Ховалыгны келдирткен. Шериг албанындан халажып келгеш, база катап ажылдап турган школазынга башкылал ажылын уламчылап эгелээн. «Ооң соонда база өөренир»— дээн башкызының чагыы-биле, дээди эртем чедип алыр дээш Красноярскиниң пединститудунуң география болгаш биология факультединге өөренип киргеш, ону база чедиишкиниг дооскан. Ооң соонда база-ла Чадаананың № 1 школазынга география болгаш биология башкызы болуп ажылдан кирген.

Эрткен үжен чылдың иштинде школа болгаш башкылар мурнунга өөредилге болгаш кижизидилгеге хамаарышкан эвээш эвес чугула айтырыглар тургустунуп келген, оларны амыдыралга боттандырарынга башкы бүрүү бодунуң билиин, күжүн кирген. Ол ажылдардан башкы база чыда калаан. 1958-1959 өөредилге чылдарындан эгелеп өөредилгени амыдырал-биле холбаары азы ортумак школага өөреникчилериниң өөредилге-бүдүрүлге бригадазын организастап, эртем-методиктиг күш-ажыл кижизидилгезин шын чорудары негеттиниң турган. Чадаананың № 1 ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының удуртукчузунга башкы Д. Ховалыгны бадылаан. Бригаданы «Хайыракан» колхозка быжыглаан. Колхоз даргазы Степан Павлович Ревнюк-биле ол аразында иштиг дылды тып, өөреникчилер-биле ажылды таарыштыр организастап эгелээннер. Ажылдаар шөл хөй турган. Кукуруза 80 гектар, картофель—10 гектар, чигир свёклазы—15, чочак-тараа, сула холук-саа 8 гектар турган. Школа бригадазы бедик дүжүттү алган. Күш-ажылы-биле черниң кежиин четтирер деп чүве ол дээрзин өөреникчилер медереп билип турганнар. Бригаданың 26 өөреникчилери башкызы-биле кады колхозтан алган шаңнал путёвказы-биле Байкалга барып, ол холдун геологтуг тургузуун болгаш гидрологтуг байдалы-биле таныжып, солун аян-чорукту кылган.

Төрөөн чуртун өөренир, Адачуртка бердинген чоруккa кижизидери школага хүннүң чугула айтырыы болур. Бо дээрге бүгү талазы-биле белеткел негеттинер, быжырымчалыг, шыдамык чоруктуң ажылы.

Кайы-даа школага өөреникчилериң аян-чоруу суур иткиде хоорайындан эгелээр. Чадаана школаларының өөреникчилериниң төрөөн черин өөренирилиг эгези хоорайның бодундан эгелээш, хөмүр-даш разрезин, совхозтарының тараа шөлдерин, малчыннарының кыштаг-одаларын шинчилеп көөрү болур. Бо ажылды географ-биолог башкы 20 чыл удуртуп келген. Чыл бүрүде үстүкү класстарның өөреникчилери-биле Чөөн-Хемчик районунуң девискээринде ооң кешпээн хемнери, үмзээн даглары чок деп болур. Чер кырының бүдүмел хевирин, эртине байлаан, үнүш-бойдузун, дириг амытаннарын хайгаараан көөрү өөреникчи бүрүзүнге тускай сонуургалды хайыктырар. Көргеннилген чүве бүрүзүнге тайылбырны башкы од-ла черинге берип чоруур.

Башкы өөреникчилери-биле кады Чадаана, Хондергей, Шемин, Чыргакы уннарынга чорун, Таңды сыннарын-даа ашкылаан. Хемчиктиң ол чарыынче кежин, Кызыл-Тайганы ажын, Сүт-Холду-даа долгангылаан. Чаңгыс байлаң безин чок турган хөлге хөй балыкты эртем-билигниң күжү-биле остургенин-даа өөреникчилер караа-биле көрүп, сонуургааннар. Чалымхаалаларлыг, оңмас погаан эзимнерлиг Алдыы-Ишкин болгаш Үстүү-Ишкинге, Шом-Шумга-даа четкилээннер. Аңаа эзимнерниң шалың-шыгынын дүжериң көрген, элик-хүлбүгүн улуурун-даа чаныдан дыннаннар. Чалымнарда течүдмаларның хөйүн канчаар. Даңгаар эртен хаяа бажы сарыг-шокар турда, коазагалыг чүдмалар шуужун үнүп үзүрге, кижиниң сеткил-чүгөө дойлун, куу чалым безин куржангыларындан эрдине шурузун чайынналдыр хүлүмзүрүн олургаизыг апаар. Оран-чурттуң чараш-каазы ооң янзы-бүрү дириг амытаннарында. Оларның аян үнү-биле шаңкын хемнерниң шаалаажы безин аяннаш болур. Бир катап алдын күсте тайга черге чаңгыс хонуктуп аян-чоруунга башкы өөреникчилери-биле кады эзим аяңында ийи сыынның үскүлежин турарын көргеннер. Магалыг-ла чараш дириг чүрүмал. Үскүлежин, күжүн шенешкен сыынарның хевири шынап-ла хүлерден шуткун каан уран-шевер кылымал-ла. Оларның чанында болук мыйгактар баштары бедий берген кайган турардар. Олар алдын-шокар бойдусту улам каастаанын өөреникчилер боттары-ла чугаалажы бергилээр. Ол ышкаш Үстүү-Ишкиниң шапкын суунуң эзремнериндe кадыргыларның бырлацнаан өттүр шокар оцвери хүн херелинге чайынналырын база магадааннар.

Чайгы каан хүннерде эрөөн шокар чечек шыпкан аяңнарлыг бедик тайга кырынга үнүп кээрге, довун куду чиңгир погаан тараа шыпкан шөлдер, мөңгүн илчирбе дег хемнер чуга дүдүскектиң бырлацнаазын өттүр адышта дег костүп кээрге, кижиниң хөрек-чүрээ кыймыңайнын кээр. Ооң соонда Төрөөн черинге ынакшылдың тевинден кымдаа ырлаптар. Ынчан башкы өөреникчилери-биле кады төрөөн черинің бедиктерин хараарга, чоргааранчыг-ла.

Чадаананың № 1 школазында төрөөн черин өөренирилиг музейи бар. Ында ук черниң чонунуң эрткен болгаш амгы үеде амыдыралындан көргүзүглер, эдилелдер, эт-херекселлер, чуруктар хөй. Ындыг аян-чоруктарга ооң өөреникчилери-биле кады чораан тып, чыын эккелгени черниң янзы-бүрү чараш даштары, үнүш-чечээ, дириг амытаннарның тулуптары барын эскерин болур.

Моон алгаш көөрге, башкы кижиниң ажылы хөй-ле талалыг болур чүве-дир ийин. Ол хирезинде шоолуг эскертинмес болур. Чүге дээрге, кижизидилге, өөредилге ажылының парын, бергеи ышдыг.

Башкының хууда амыдырал-чуртталгазы база чон-биле тудуш. Ооң кадайы Мария Гавриловна Плутникова Тывага үжен чыл бурунгаар келген, медицина ажылдакчызы, алыс чурту—Воронеж. Оларның улуг уруу Ольга Ленинниң салгалы болуп, Иркутск хоорайда медицина институдунда өөренип турар, а биче оглу Сергей 8-ки класста өөренип турар. Өг-бүле азс-кежиктиг, ажыл-амыдыралы-биле чонга бараан болуп чоруур.

А. АРАПЧОР.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛДЕ

Тамара Викторовнага хаак секциязының ээлчеглиг кичээлин (ында хар ам-даа чүм) суурдан ырак эвесте, Таңды-Суланың эдээнде эзим чоогунга эрттирип турда (чурукта) ужуражы бердинис. Секция поселада алды чыл ажылдап турар, ында хаакка маңнаарынга хандыкшылдыг 38 оолдар, уруглар хаара туттунган. Олар башкызының удуртулгазы-биле хаакка маңнаарының арга-хевирин шиңгээдип ап, өөренип турар. Секцияның киржикчилериниң район, республика чергелиг маргылдаларга киржип турарлар база бар. Чижээ, Ак-Талдың аныяк спортчулары районнуң бирги чери дээш маргылдаага, хаакка маңнаарынга республиканың профэвилел, комсомол кызыгаар-даа бар-ла, номчуп бижиир хаманачок, шуут чаңгыс ужук билбестер хөй кезии болур турган.

Ол үеде аныяк башкыга адаиелер-биле канчаар харылзаа уруглары База берге турган. Ынчалза-даа чоп чаа амыдырал-ды тургузуп эгелээн. Ол үеден бээр Кертик-оол Тас-ооловна хөйну көрген. Хай-хөй чаа-бажыннарны суурга тудуп кылганын, өглериңде бажыннарже чамдык кижилериниң шоолуг-ла хөөн чок көжүп кирип турганын-даа ол билир.

Кертик-оол Тас-ооловна Ховалыг башкы училищезин дооскаш, үжен чыл ажылдап турар. Өөрү ооң төрөөн чери, ол манаа-ла ажылдап келген. Ажылдың эгезинде үүү турбады дээр. Бирги классчыларны 8-10 харлыг, билин база ангыаңгы, номчуп, бижип билирлер-даа бар-ла, номчуп бижиир хамаанчок, шуут чаңгыс ужук билбестер хөй кезии болур турган.

Ол үеде аныяк башкыга адаиелер-биле канчаар харылзаа туларны база берге турган. Ынчалза-даа чоп чаа амыдырал-ды тургузуп эгелээн. Ол үеден бээр Кертик-оол Тас-ооловна хөйну көрген. Хай-хөй чаа-бажыннарны суурга тудуп кылганын, өглериңде бажыннарже чамдык кижилериниң шоолуг-ла хөөн чок көжүп кирип турганын-даа ол билир.

Чоннуң амыдырал-чуртталгазы, культуразы бедип, адаиелер амгы үеде эртем-билиглиг-даа апаргылаан, уруглардың оюн безин өскерилгеп.

Ажылдап келгени хөй чылдар дургузунда ооң башкылап келген класынга ийи чылчылар турбаан. Ол дээрге башкының кичээлдерге белеткелиниң, бодунуң доктаамал өөренип келгениниң түнелиг-дир. Ооң база бир класы—амгы 8-ки классчылар математикага тергиин сонуургалдыр.

Школага хөй чылдарда башкылап ажылдап келгени-биле чергелештир Кертик-оол Тас-ооловна хөй-ниитиниң ажылынга киржип, депутатка соңгудуп, партиялың чон ортузунга агитация, пропаганда ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Башкылал ажылынга улуг чедиишкиннери дээш К. Т. Ховалыгга Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Ооң-биле кады бо башны «Маадыр-ее» деп атты база эдилеп чоруур. Уруглардың адазы база башкы. Саган Сарыг-оолович Куулар-биле кады он уругну остурур кижизиткеннер. Оларның улуг уруглары Аля биле Оля адаиезиниң изин истеп, математика болгаш биология башкылары болганнар. Бо-ла школада ажылдап турарлар. Ооллары —Павел —мал эмчиси, Валерий —Томскиниң инженер-төлүг институдун дооскан, Венера — Иркутскиниң улус ажыл-агый институдунда, Валязы — медучилищеде болган. Лариса 10, Володя 8, Рада 3, Саян, белеткел класында өөренип турар.

Уруглары мынча дээрлер: «Аваныс эки сеткилдиг кижи, ол ырлаар, дааранар, а ачаныс баян болгаш хомус ойнаар, танцылаар, чурук тыртыр — кылбас-ла чүвезиг чок».

Уругларының баштайгы хүлүмзүрүүнгө адазы ынак, ынчангаш баштайгы хүлүмзүрүнүн, баштайгы базымның чурук-тарын Саган Сарыг-оолович хөйну кылган. Тыртыргаң чурук-ла хөй—адазының Соок-Ирей аңаргаңы, иезинин Шушенское чораанны, Мооллуң Улаңгомга башкылар-биле кады делегацияга чораанны-даа бар.

— Силериниң ажыл-хөрөөгөрге бергелер-база тургулаан боор але, башкы?—деп сонуургадым.

— Турбайн канчаар, ынчалза-даа мээн уругларым адазы коныг эки сеткилдиг, шыдамык кижи, каяа-даа кады чоруур бис, уруглар база бистиң дозеп алганнар. Боттарывыс хиреди-биле мал азырап турар бис, хөй уруглардыг тыва кижилер черле ындыг болгай. Мен бодум база хөй уруглардыг өг-бүледен үнгеп мен, шупту 14 кижи турган бис...

Оларның бажынында музыка херексели, өске-даа эт-херекселлер элбек, а кол-ла чүве мында эр-пайырал, кижизиг чорук болуп турар.

М. ХАДАХАНЭ.

УРУГЛАРНЫҢ БАШТАЙГЫ БАШКЫЗЫ

Ыраккы Өвүрнүң Солчур суур. Суурнуң школазында елеткел клазы. Класс чылыг, ырык болгаш каасталга-делгези көскү, чечектер саллаан. Кызыл, көк бантиктерлиг, ак фартуктарлыг уруглар, ө- моюндуруктуг, школачылар формалыг ооллар парталар арында олургулаар. Бажын шергин кылдыр эдип алган, муг карактарлыг, чазык шыйлыг башкызы оларның мурунда.

Кичээл эгезинде уруглар ийбин дугайында шүлүктүр үн-биле катаптан чугаалаалар. «Огородка үүү үнүп турыл?—деп темалыг чурукту өөрү-биле кичээл үргүлчүлээн. Ол талазы-биле башкы өөреникчилериниң чугаазын таарымалыг кылдыр тургузуп, оларны билдингир бедүүн айтырыгларны салгылаан.

— Кандыг морковь-тур?

— Ужуг, кызыл, чигирзиг.

— Согуна кандыгыл?

— Бячин, ажыт.

Өөреникчилериниң сонуургалы, идепкейлин ажок. Ноланың, Чойганмаа, Аяс, Шолбан-ла кызымаккайын көрүп, Алёша деп оол бөглүг конга эде берип деп үлүкту тода, ыыткыр чугаалады. Ооң соонда ол бодунуң дугайында база чугаалаан: белеткел клазының өөреникчизи мен, аваамны Татьяна Ивановна, ачам тулугжу, ында бал-Сергей, хүүрек, лом бар. Удоус сестерим шын-дыр, үннерим шын адап-болгай, оларны өөредип тунеттерге чүвезиг-севуг-бис.

— Де[illegible] ажылдаг[illegible]

— деп, [illegible]

тар дамчыштыр чаа сестерни болгаш билигни бээр. Суурда клуб бар, бистер радиону дыннап, тәлевизорну көрүп турар бис - деп түннелге келир. Аваа хамаарышкан чуруктарны база көргүскен. Билип алган оруг сестериниң тыва дылга очулгазы-биле теманы каптаан. Ол аразында уруглар минута иштинде дыштандырып, башкы сула шимчээшкиннер-даа кылдыра каапты.

Өөреникчилер ужуктериниң кезектерин бижип турда, класста шимээн-даа чок. Башкының кызымак ажылының түнелинде уруглар орус дылды мычаар өөренип ап турарлар.

Кертик-оол Тас-ооловна Ховалыг башкы училищезин дооскаш, үжен чыл ажылдап турар. Өвүр ооң төрөөн чери, ол манаа-ла ажылдап келген. Ажылдың эгезинде үүү турбады дээр. Бирги классчыларны 8-10 харлыг, билин база ангыаңгы, номчуп, бижип билирлер-даа бар-ла, номчуп бижиир хамаанчок, шуут чаңгыс ужук билбестер хөй кезии болур турган.

Ол үеде аныяк башкыга адаиелер-биле канчаар харылзаа туларны база берге турган. Ынчалза-даа чоп чаа амыдырал-ды тургузуп эгелээн. Ол үеден бээр Кертик-оол Тас-ооловна хөйну көрген. Хай-хөй чаа-бажыннарны суурга тудуп кылганын, өглериңде бажыннарже чамдык кижилериниң шоолуг-ла хөөн чок көжүп кирип турганын-даа ол билир.

Чоннуң амыдырал-чуртталгазы, культуразы бедип, адаиелер амгы үеде эртем-билиглиг-даа апаргылаан, уруглардың оюн безин өскерилгеп.

Ажылдап келгени хөй чылдар дургузунда ооң башкылап келген класынга ийи чылчылар турбаан. Ол дээрге башкының кичээлдерге белеткелиниң, бодунуң доктаамал өөренип келгениниң түнелиг-дир. Ооң база бир класы—амгы 8-ки классчылар математикага тергиин сонуургалдыр.

Школага хөй чылдарда башкылап ажылдап келгени-биле чергелештир Кертик-оол Тас-ооловна хөй-ниитиниң ажылынга киржип, депутатка соңгудуп, партиялың чон ортузунга агитация, пропаганда ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Башкылал ажылынга улуг чедиишкиннери дээш К. Т. Ховалыгга Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Ооң-биле кады бо башны «Маадыр-ее» деп атты база эдилеп чоруур. Уруглардың адазы база башкы. Саган Сарыг-оолович Куулар-биле кады он уругну остурур кижизиткеннер. Оларның улуг уруглары Аля биле Оля адаиезиниң изин истеп, математика болгаш биология башкылары болганнар. Бо-ла школада ажылдап турарлар. Ооллары —Павел —мал эмчиси, Валерий —Томскиниң инженер-төлүг институдун дооскан, Венера — Иркутскиниң улус ажыл-агый институдунда, Валязы — медучилищеде болган. Лариса 10, Володя 8, Рада 3, Саян, белеткел клазында өөренип турар.

Уруглары мынча дээрлер: «Аваныс эки сеткилдиг кижи, ол ырлаар, дааранар, а ачаныс баян болгаш хомус ойнаар, танцылаар, чурук тыртыр — кылбас-ла чүвезиг чок».

Уругларының баштайгы хүлүмзүрүүнгө адазы ынак, ынчангаш баштайгы хүлүмзүрүнүн, баштайгы базымның чуруктарын Саган Сарыг-оолович хөйну кылган. Тыртыргаң чурук-ла хөй—адазының Соок-Ирей аңаргаңы, иезинин Шушенское чораанны, Мооллуң Улаңгомга башкылар-биле кады делегацияга чораанны-даа бар.

— Силериниң ажыл-хөрөөгөрге бергелер-база тургулаан боор але, башкы?—деп сонуургадым.

— Турбайн канчаар, ынчалза-даа мээн уругларым адазы коныг эки сеткилдиг, шыдамык кижи, каяа-даа кады чоруур бис, уруглар база бистиң дозеп алганнар. Боттарывыс хиреди-биле мал азырап турар бис, хөй уруглардыг тыва кижилер черле ындыг болгай. Мен бодум база хөй уруглардыг өг-бүледен үнгеп мен, шупту 14 кижи турган бис...

Оларның бажынында музыка херексели, өске-даа эт-херекселлер элбек, а кол-ла чүве мында эр-пайырал, кижизиг чорук болуп турар.

М. ХАДАХАНЭ.

ЧАРЛААЛДАР

«Тыва көдөө тудуг» трест болгаш Чадаана хоорайда № 6 ХПТУ 1983-1984 өөредилге чылында сургуулдар чыыраан чарлап турар.

Ол училище дөшчыларны, быланчы-бетонщиктерни, штукатур-малярларны, автокрановщиктерни, электросварщиктерни белеткеп үндүрүп турар. Өөренирилиг хуусаазы — бир чыл.

Совет Армияга албан эртирген аныяк ооллар ийи чылыг, кызыргап программа ёзугаар өөренири-биле хүлээп алыр. Оларга 1 разрядтың ажылчынының тарифи хемчээлдиг (айда 75 рубль) стипендияны бээр.

Сургуулдарны халас аяңчем, тускай форма болгаш ажылдаар идик-хен, общежитие-биле хандырар.

Өөренген чылдарын ажыл стажынга киир саналар.

Билдириишкинни шилип алыр профессиязын айтыышаан, училищениң директорунуң адынга киирер.

Билдириишкинге кожар документилер: биллиниң дугайында, № 286 хевириниң эмчи шынзылгазы, чурттан турар черинден шынзылга. 3х4 см хемчээлдиг 3 фото-чурук. Паспортту училищеге боду көргүзер.

Училищеге өөренирин күзээнериң киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Училищеде спортчу секциялар, бот-тывынгыр уран чүүлдүң болгаш техниктиг чогаадылганың болгумнери ажылдап турар.

Чылдың-на чамдык сургуулдарга Кара далайже, Совет Эвилелиниң хоорайларынче болгаш социалистиг чурттарже-даа турисчи аян-чорук кылыр арганы бээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕСТЕР: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, № 24 бажың, «Тыва көдөө тудуг» трест, тиң КМК-зы, кадрлар килдизи, Чадаананың № 6 ХПТУ-зу.

Кызылдың аш-чем бараан-парының садыгларына склад эргелекчизи, садыгкылар, садыгжылар өөренікчилери, кассирлер өөренікчилери, кассирлер, экспедитор, ажылчыннар, а ол ышкаш №№ 5, 9 магазиннерге — техниктиг ажылчыннар, погаалар, суксуннар садыгжылары дарый хереглеттиниң турар.

Садыларга долу эвес ажыл хүну-биле ажылдаары-биле пенсионерлерни, бажың эзлерин база чалап турар. Ажылдаар шактарны талаларының дугуруушканын ёзугаар доктаадыр, ажыл стажы хевээр артар, ажыл төлевирин ажылдап эрткен шактарын, кылганын барымдаалан шаңнаан төлээр. Ажыл төлевири пенсияга хамаарышпас.

Айтырыг тургузар адреси: Кызыл, Октябрьская кудумчузу, № 29 бажың, Кызылдың аш-чем седыы, № 7 кабинет, телефон — 2-54-36.

Кызылда ДОСААФ-тың техниктиг школазы машинакчы-секретарлар курузунга өөренири-биле 8-10 классты доос-каннарны чалап турар. Өөренириниң холезини—85 рубль. Ол-ла школага мотоциклчилериниң болгаш «В» категориялыг чолавчыларының курузунга база чылда боор турар. Аңаа өөредилге апрель 4-те эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунда № 49 бажың, телефон № 2-25-28.

ТВ

МАРТ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг фильм. 9.25 — Мультфильмнер. 9.40 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Телефильмниң 5-ки сериязы. 10.45 — 14.45 — Чапсар. 14.45 — Уругларга телешин: «Гриннер чуртундан келген кижи». 2-ги кезээ. 16.00 — «Звездочет». 16.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.15 — Фильм-концерт. 17.45 — Школачыларның профессия талазы-биле конкурузу. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.15 — 19.30 — Чапсар. 19.30 — Концерт. 19.55 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Телефильмниң 6-ғы сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35— Концерт. 22.35—22.55 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.25— Фильм-концерт. 14.45 — «А. Н. Островскийниң шиңгээлериниң маадырлары хөрөөженнер». 15.50—Телемедээлер. 15.55—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Революцияже уттаан поезд». Телефильм. 18.50 — Телемедээлер. 19.00 — «СӨКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.25 — Киножурнал. 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Коргуушкун», Уран-чечен телефильм. 22.50 — Мячилиг хоккейге ССРЭ кубогу дээш маргылдаа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Сагаар

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дургеви секундада 2—7 метр.

Дүне 10—15, чамдыктарынга 18—23 градус соор. Хүндүс 2—7 градус чылыыр, чамдыктарынга 1—6 градус соор.

Автоорукторга көстүрү эки.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне 10—12 градус соор, хүндүс 0-тен 2 градус чедир чылыыр.

КИНО

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Мен сени маңаар мен» 9.30, **«Мөңгүн күзел-бодалдың» мунукчузу»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоолга доктар» 9.00, 12.10, **«Мында сеш дыдаажаң орапы уткуває»** 10.30, **«Чеди идеелдиң челээжи»** 13.40, 15.10, **«Хан Аспарух»** 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ур эвес найырал» 13.30, **«Мээң эжимни кым соктады»** 16.50, **«Айыылдыг оңнуктер»** 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Голота казак дугайында бодал» 10.00, **«Сээң ынакшылың»** 12.00, 15.00, 18.00, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сарыг баштыг уругга соната» 16.30, **«Жандармның кадайланганы»** 18.00, 20.30 шактарда.

ТЕАТР

Март 29

Е. Танова

ИЛБИЛИГ СОГУН

фантастиктиг шия

2 кезектиг

Эгелээри 12 шакта.

Март 29

А. Дударев

ТАЙЫҢ УЖАР...

2 кезектиг драма

Эгелээри 19.30-шакта.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ниитиниң корум-чурумун камгалаар килдизиниң республиканың чонунга дыннадыры болза, иштики херектер килдизиниң база хоорайларның органнарының инспекторлары хамаатыларны чоннээрел системазының шугуму-биле моон адаанда хүннерде болгаш шактарда хүлээп ап турар:

вторникте — 10.00-дан 20.00 шакка,

пятницада —11.00-дан 21.00 шакка чедир.

(Дүштеки чапсар — 13.00-дан 14.00 шакка чедер).

Ай санының 1-ги болгаш 3-ку субботазында 10.00-дан 14.00 шакка чедир (чапсар чок).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийки амыдырал болгаш үлетүр килдистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, өөдөө ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 457.

Солун неделяда 6 катап үнер.

а АССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 01408.